

Slaget i Køge Bugt den 1. juli 1677

AF

J. H. BARFOD

Alt for få historikere har hidtil givet sig af med et grundstudium af søens historie og af dens betydning for Danmark. Orlogsflåden, skibsfarten, søhandelen, fiskeriet, skibbygningen, søfolkene, fiskerne og alt hvad dertil hører har desværre kun i forholdsvis ringe grad været genstand for et detailstudium. Især har orlogsflådens forhold været et forsømt område, som kun få faghistorikere har været i lag med. Der findes imidlertid mange værdifulde kilder, og det er derfor synd, at man kun har kastet sig over visse særlig markante områder og perioder. Tilsyneladende er der dog heldigvis ved at ske en positiv udvikling på dette felt, hvorfor disse ord blot skal opfattes som en opmuntring til og en appel til faghistorikere om at ofre søens historie mere interesse. Der er mange spændende og interessante emner, som trænger til en grundig bearbejdelse. Et af de emner, der i de senere år har været mere diskuteret end andre på dette felt, er slaget i Køge Bugt den 1. juli 1677. Det berømte søslag, der fik en så afgørende betydning for den danske orlogsflåde og for Danmark, er imidlertid kun kendt fra meget forskelligartede kilder, der kan foranledige til en diskussion om selve slagets forløb. Det skal derfor være formålet her at gennemgå slaget på basis af de forhåndenværende samtidige kilder.

De kilder, vi har til rådighed, er også af meget varierende kvalitet, og vi mangler desværre admiral Niels Juels egen rapport om begivenhederne under slaget. Derimod har vi breve skrevet af ham efter slaget, hvor enkelte episoder berøres, men selvom de må gives deres specielle vurdering indeholder de dog også kendsgerninger, hvis værdi må være uomtvistelig. Desuden har vi tre danske skibsjournaler. De er alle kortfattede og omtaler kun egne manøvrer. *Havmandens* og *Enighedens* journaler omtaler selve slaget, som de har deltaget i, medens *Jægerens* journal berører begivenhederne ved Malmø den 2. juli. Deres værdi er naturligvis stor, men indholdet i journalerne er ikke faste, regelbundne notater som i senere tiders journaler, idet det tilsyneladende mere er overladt til journalførerens skøn, hvad der skal noteres. I tilknytning til begivenhederne findes bevaret dels forhør vedrørende bøndernes plyndring af det grundstødte skib *Draken* og dels forhør af svenske fanger. Her må man naturligvis vurdere vidnernes udsagn, deres mulighed for troværdighed og iøvrigt tage i betragtning den situation, hvori vidnerne udtaler sig. Endvidere eksisterer regnskaber for de erobrede priser, og ekvipagemesterens materielregnskaber kan give direkte oplysninger om de skibe, der blev indlemmet i den danske flåde. Regnskaberne kan desuden give sikre be-

viser på skibenes tilstedeværelse, men vigtigere er det, at da priseregnskaberne tillige anfører de personer, der skal nyde godt af prisepengene, får man herved at vide, hvem der stod som erobrere, og hvilke skibe det var.

Alle disse kilder på dansk side har direkte tilknytning til slaget og må alle anses for primære. På svensk side har vi to breve fra admiral Henrik Horn, chefen for den svenske flåde. Det ene er skrevet den 3. juli til en ubekendt adressat, og det andet er fra den 4. juli til den svenske konge. Begge giver selvfølgelig udtryk for Horns situation og må naturligvis være farvet af de forudgående begivenheder. Desværre giver han ikke nogen redegørelse for manøvrerne under slaget, men alligevel kan flere kendsgerninger udledes af brevene. Desuden findes et brev fra scoutbynacht Taube til den svenske konge, hvor han søger at retfærdiggøre sine handlinger ved *Drakens* overgivelse. Det må derfor være et vidneudsagn, som må behandles med den største varsomhed. Endelig findes forskellige svenske skibslistes, der må vurderes efter deres ophavssituation, samt lister fra senere år, der kan vise tilstedeværelsen af svenske skibe, som ellers måtte anses for sænkede. Af hollandske kilder, der direkte vedrører begivenhederne i Sundet, d.v.s. specielt ved Malmø, findes breve fra hjælpeflådens chef, admiral Bastiansen, til hans foresatte i Nederlandene, og desuden findes en erklæring fra en af de hollandske kaptajner vedrørende de priser, som hollænderne tog.

Hermed har vi tilendebragt opsummeringen af de primære kilder til slaget i Køge Bugt, så vidt som det i dag er kendt. I anden række, hvis man kan kalde det sådan, står de meddelelser, der er afgivet på anden hånd eller måske efter flere mellemlid. Mange oplysninger kan imidlertid med fordel hentes her. Blandt denne kildeart kan først nævnes rigsadmiral Henrik Bjelkes breve fra den 2. og den 3. juli, hvor han viderebringer oplysninger, som han har modtaget. Det samme gælder rigskansler Ahlefeldts breve til kongen og endelig den hollandske admiral Bastiansens breve til Nederlandene. Disse nævnte breve har tilsyneladende kun haft et enkelt mellemlid til øjenvidnerne.

Hvor nær oplysningerne i de følgende kilder er øjenvidner eller deltagere er det straks vanskeligere at afgøre. Der er således to breve fra København, som er forholdsvis enslydende. Begge bringer andenhåndsoplysninger om slaget, men samtidig egne iagttagelser fra København. Endvidere kan nævnes, at der fra den danske udenrigssekretær fra den danske lejr ved Malmø sendtes en meddelelse om slaget til de danske gesandtskaber og blandt dem til envoyé Marcus Gjøe i London, der i et brev af 17. juli omtaler det engelske hofs reaktion på meddelelsen. Det centrale heri gentager han iøvrigt i sin ligtale over Niels Juel i 1697.

Herefter må nævnes de offentliggjorte trykte relationer. Det drejer sig om Gøedes fra den 4. juli og den 10. juli samt Paullys fra den 8. og den 14. juli. Af disse er Gøedes fra den 4. juli meget kortfattet, idet den er forfattet, før den danske flåde er vendt hjem. Paullys relation af 8. juli er på tysk og er den første trykte beretning efter flådens hjemkomst, og de to følgende relationer fra den 10. juli og den 14. juli fremstår nærmest som forskellige oversættelser af relationen af 8. juli. På disse trykte relationer synes de fleste senere gengivelser af slaget at bygge, hvorfor der ikke er nogen grund til at nævne disse, bortset fra to. Den ene findes i Elmelunde kirkebog på Møn, hvor forfatteren, sandsynligvis sogne-

præsten, dels har omskrevet sit forlæg en smule og dels har føjet egne lokale iagttagelser til. Den anden er teksten under det store slagbillede på Valdemar Slot, der hovedsagelig nævnes fordi teksten ved at være placeret netop her får en vis autoritet.

Af mere eller mindre samtidige kilder, der helt lades ude af betragtning, er de billedlige gengivelser, enten på mønter eller andetsteds. Når jeg ser helt bort fra dem som kilder til slaget er det, fordi deres formål ikke har været at gengive slaget, som det formede sig, men derimod i første række har været præget enten af kunstneriske hensyn, hvor nogle skibe skulle placeres passende, eller af hensyn til monarken med specielle skibe i forgrunden eller endelig i det hele taget blot for at symbolisere kampen mellem Danmark og Sverige. Heller ikke digte eller anden panegyrisk virak er medtaget. Det er hensigten i det følgende at anvende de ovennævnte kilder, efterhånden som det bliver aktuelt ved gennemgangen af slaget og samtidig inddrage de problemer, der måtte være, således at de diskussioner, der har været vedrørende slagets gang bliver belyst. [De relevante dele af kilderne gengives derfor stykvis, idet det forekommer mig at ville virke alt for kedsommeligt, hvis kilderne blot blev gengivet i deres helhed med uafbrudte henvisninger til dem].

Før slaget

Det første spørgsmål må vel nu være: Hvor mange og hvilke skibe deltog i slaget på henholdsvis dansk og svensk side? Det er imidlertid ikke her de store problemer findes, for på dansk side kan vi følge flåden ganske nøje gennem Niels Juels kopibog med breve og ordrer til skibscheferne og med breve til kongen, rigsadmiralen og andre.¹ Den 22. juni 1677 fik Niels Juel udarbejdet en liste over flåden inddelt i eskadrer, der sendtes til kongen.² Den viser, at 1. eskadre under admiral Marquor Rodsten bestod af 6 orlogsskibe (50 kanoner og derover), 3 fregatter (færre end 50 kanoner), en brander og to galioter, 2. eskadre under admiral Niels Juel bestod af 4 orlogsskibe, 5 fregatter, en brander, en galiot og en jagt, medens 3. eskadre under admiral Jens Rodsten bestod af 6 orlogsskibe, 3 fregatter, 3 galioter og en jagt. Den 24. juni skrev Niels Juel, at han havde flåden samlet undtagen *Havfruen* på 30 kanoner fra 2. eskadre, der var sendt til Kiel, og den 26. juni sendte han yderligere 4 galioter og fregatten *Brogede Falk* på 18 kanoner fra 1. eskadre mod Rygen for at få kundskab om den svenske flåde.³ Da han to dage senere fik melding om, at svenskerne var mellem Ystad og Trelleborg med deres flåde sendte han omgående jagten *Venus* til Kiel for at beordre *Havfruen* hurtigst muligt tilbage til flåden.⁴ Man kan da med nogenlunde sikkerhed fastslå, at den danske flåde under slaget bestod af 16 orlogsskibe, 9 fregatter, 2 brandere samt nogle mindre skibe.

¹ RA. Søetaten, XVI Embeds-, kommissions- o.a.l. arkiver, nr. 17 Admiral Niels Juels kopibog 1676-78.

² RA. Søetaten, I krigskancelliet, nr. 5 Indk. sager vedr. søetaten 1677-78 nr. 511.

³ Som note 2 samt Niels Juels kopibog med ordre af 26/6 til kpt. Vleugel.

⁴ Niels Juels kopibog med ordre af 28/6 til skp. Amon Jensen og brev til admiralitetet d. 29/6 1677.

For den svenske flåde findes ikke samme sikre oplysninger, men en udateret liste over flåden, der stod ud i 1677, giver imidlertid oplysninger, der ikke har været bestridt.⁵ Ifølge denne skulle flåden bestå af en 1. eskadre under admiral-general Henrik Horn med 8 orlogsskibe, 5 fregatter, 2 brandere og 4 boierter, 2. eskadre under admiral H. Clerck med 5 orlogsskibe, 4 fregatter, 2 brandere og 4 boierter samt 3. eskadre under admiral H. Wachtmeister med 8 orlogsskibe, 3 fregatter, 2 brandere og 4 boierter. Hele flåden var imidlertid ikke samlet under slaget, idet Horn efter slaget oplyste, at 3 orlogsskibe var blevet udkommanderede, men havde begivet sig så langt fra flåden, at de ikke mere kunne finde den. Hvad der eventuelt måtte være savnet af de mindre skibe nævnes ikke. Den svenske flåde skulle således have bestået af 18 orlogsskibe, 12 fregatter, 6 brandere og nogle mindre skibe.

Når vi herefter skal søge at fastslå, hvorledes udgangspositionerne har været for de to flåder kan vi begynde med den danske flåde, hvor vi i stor udstrækning kan bygge på Niels Juels kopibog. Den 28. juni skrev han således, at han havde fået melding om den svenske flåde, der skulle ligge mellem Ystad og Bornholm, hvorfor han efter et krigsråd besluttede at »gå ind agter Falsterbo rev, da fjenden nu kunne komme lige med vinden på flåden«. ⁶ Ved at gå over i den østlige side af Sundet regnede han med at kunne få luven, når svenskerne stod nordpå. Imidlertid gik vinden den følgende dag over i NV, så Niels Juel måtte nu for at beholde en god udgangsposition atter flytte flåden, og om aftenen gik den til ankers mellem Møen og Stevns.⁷ Han skrev selv herom, at »vi har sat os midt i farvandet mellem Stevns og Falsterbo, hvor vi har fjenden i sigte i læ under Møen«. ⁸ Vinden drillede imidlertid Niels Juel, for den 30. juni om morgenen var vinden ganske vist NV, men ved middagstid drejede den til VSV,⁹ og Niels Juel lettede derfor atter med flåden og holdt den under sejl og har vel krydset i Sundet.¹⁰ Disse kurser og vindretninger kan følges i skibsjournalerne, og skulle derfor være nogenlunde sikre, men vi får ikke at vide, hvor flåden befandt sig den følgende morgen, den 1. juli.

Ifølge den svenske admiral Horns rapport, som han sendte til den svenske konge den 4. juli, kom han den 29. juni til ankers Øst for Møen, men da hans brandvagt gav tegn til, at den danske flåde nærmede sig, trak han sig med flåden Syd om Møen, for at kunne få luven, når de to flåder mødtes. Da det viste sig at være blind alarm, kastede han anker her. Videre fortæller Horn, at da vinden den næste morgen, den 30. juni, var favorabel for ham, lettede han med flåden og avancerede mod den danske flåde, der lå mellem Falsterbo og Stevns. Dette stemmer med oplysningerne vedrørende den danske flådes placering, men de danske kilder angiver dog, at vinden først drejede ved middagstid. Horn fortæller videre, at »wij komme ändtl.n moth afftonen så näher, att wij grant kunde

⁵ Sv. RA. Flottans Handl., Sjöexp. Afd. B vol. 7 nr. 11.

⁶ Niels Juels kopibog med brev til rigskansler, marsk og admiral d. 28/6 1677.

⁷ RA. Skibsjournaler for *Enigheden* og *Hauffmanden*.

⁸ Niels Juels kopibog, brev til rigskansler, -marsk og -admiral d. 29/6 1677.

⁹ *Enighedens* journal d. 30/6 1677.

¹⁰ *Hauffmandens* journal d. 30/6 1677.

see flåttan liggia för anckar, föruthan någre som wore under Segel, I alles som wij räkna kunde till 28 Segel starcke, men då wij närmare komme, gingo dee alle till segels, och uthi een battalie ordre drogo sikh tillbakar, lijka som dhe wille om Stefvens udd in i Kögerwijk, och sedan dee dijt kommit hade, höllo dhe sig der i bochten, dijt wij dem folgde i lijka order på dheres wänstra sijda.¹¹ Herefter fortæller Horn ikke mere om vendinger eller positioner, men vi får dog ved dette at vide, at begge flåderne om natten opholdt sig i Køge Bugt, hvad vi ikke har hørt om i de danske skibsjournaler. Nu må man dog stadig have i tankerne, at Horns rapport til den svenske konge vel også må opfattes som et forsvarsskrift for nederlaget, så han på visse punkter kan dreje handlingen fra, hvad der kan være i hans disfavør.

Imidlertid skriver Horn videre i sin rapport, at et af hans skibe, *Hieronymus*, »scent på natten« gik på grund. Af forhørene vedrørende bøndernes plyndring af det under slaget grundstødte skib *Draken* fremgår det, at dette skib »stoed ungefehr wid det sted som det skib *Sanct Hieronimus* om Afftenen tillforn war løben paa grund, och dog om Morgenen war kommen af igien«.¹² Det vil sige, at det var neden for Siersløv klint på Stevns. Det kan iøvrigt lige bemærkes hertil, at Horn ikke nævner noget om, at *Hieronymus* kom flot igen, men måske skal man tro, at dette skib ikke deltog i slaget. Efter Horns oplysning om, at svenskerne lå på den danske flådes venstre side, og da den danske flåde må have ligget nordligst, må flåderne åbenbart have haft en eller anden vestlig kurs. De må endvidere om aftenen eller om natten have været tæt ved den nordligste del af Stevns, idet det svenske skib *Hieronymus* i den forreste eskadre gik på grund her.

Vi får desuden at vide både fra *Havmandens* journal og fra flere beretninger, at begge flåder om natten holdt sig med små sejl i farvandet.¹³ Det vil sige, at de har sejlet med så få sejl som muligt for at mindske farten. Det er imidlertid vanskeligt at tænke sig, at skibene skulle have ligget så godt som stille i nattens løb, men ikke desto mindre ved vi, at de næste morgen den 1. juli har været med kurs mod Stevns. De første trykte beretninger om slaget fra den 8., den 10. og den 14. juli fortæller alle, næste ordret ens, at den danske flåde holdt små sejl for i nattens løb at søge at vinde luven fra svenskerne, og at svenskerne gjorde det samme for at undgå at danskerne fik luven, hvilket heller ikke lykkedes for danskerne, og om morgenen var de blot en mil (sømil) fjernet fra hinanden.¹⁴ Desuden fortæller de, at da det svenske skib *Draken* gik på grund ved Stevns, skete dette i »den anden vending«. Hvornår var den første vending da? Måske er den første vending sket i forbindelse med *Hieronymus'* grundstødning, men det ville betyde, at flåderne i nattens løb også må have haft en østlig kurs. At noget sådant har været tilfældet får man bl. a. indtryk af fra en senere beretning fra den 26. juli. I kirkebogen for Elmelunde på Møen står således indskrevet en beretning, der sikkert har brugt de trykte beretninger som grundlag, men som

¹¹ Sv. RA. Flottans Handl., Sjöexp. Afd. B vol. 7 nr. 9 a, Horns brev til kongen 4/7 1677.

¹² RA. Landetaten, kommissarier, generalkrigskommissariatet, Indk. breve 1674–79 i pakken: Tagh – Ursin, herunder Tryggevælde Amt.

¹³ *Hauffmandens* journal d. 30/6 og 1/7 1677.

¹⁴ Gøede relation 10/7 og Pully relationer 8/7 og 14/7 1677 i Det kgl. Bibl.

desuden har flere lokale og personlige oplysninger og vurderinger. Blandt andet fortælles således om en svensk båd, der den 30. juni fra et af de svenske skibe søgte ind mod Møen, men blev jaget bort igen, Forfatteren, vel sagtens præsten, skriver om slagets indledning bl. a.: »og efter vending om natten tilforn for luven at få, dog forgæves, var en del kommet langt fra hverandre, og det fordi vinden og strømmen sinkede dem...«. ¹⁵ Det er muligvis forfatterens egen vurdering, men han skriver dog, at der har været en vending om natten.

I kongens beretning til gesandterne står, at svenskerne »den 1. Juli Morgens frühe um 5 Uhren zwischen Falsterbo und Stevns Klint unser Flotte angetroffen und mit einem Südwest wind angegriffen«. ¹⁶ Og senere i samme redegørelse står: »Ihr Königl. Majestät setzten sich selber zu Pferde und ritten des Weges nach Scanör und sahen alles selber zu, welcher gestalt der Feind nach 3—4 stundige Gefecht sich zu retiriren begunte«. Vi ved ikke på hvilket tidspunkt kongen er redet til Skanør, men der står, at slaget begyndte mellem Falsterbo og Stevns. Sammenholdt med oplysningerne fra Horn om flåderne i Køge Bugt synes det naturligt, at vi skal søge udgangspunktet for slaget ret nordligt og ikke, som hidtil antaget, Syd for Falsterbo rev. Horns omtale af flåderne i Køge Bugt, *Hierony-* og den kgl. meddelelse om, at slaget begyndte mellem Falsterbo og Stevns giver *mus'* grundstødning ved Stevns om natten muligvis i forbindelse med en vending vel nærmest den opfattelse, at flåderne har krydset mellem Falsterbo og Stevns, og at de om morgenen har ligget et sted nær den skånske kyst med kurs mod Stevns. Hermed korrigerer jeg iøvrigt bl. a. min egen tidligere opfattelse, som den også er kommet til udtryk i min biografi af Niels Juel, idet jeg påvirket af alle tidligere skildringer og skitser over slaget, har ladet dette udgå fra en position Syd for Falsterbo rev. Ordet »mellem« tyder på en nordlig placering af flåderne, hvis man tager ordet bogstaveligt, selvom der dog ikke står mellem Stevns og Skanør.

Enighedens journal oplyser, at vinden om morgenen var Syd med bramsejlskuling, og *Havmandens* journal siger: »Vinden sydlig med godt vejr«. De trykte beretninger siger intet om vinden, men beretningen af 4. juli fra Malmø skriver, at Niels Juel angreb med en SV-lig vind. ¹⁷ Når vi skal se på, hvorledes dette passer med kurserne, må vi først vurdere datidens sejlskibes muligheder. For at få et råsejl fyldt af vinden må indfaldsvinklen mod sejlfladen være 3½ streg (kompasset har 32 streger). Da ræerne desuden p.gr.a. takkelagen på skibene ikke kunne stilles nærmere langskibs end 2½ streg fra skibets længderetning, får vi som resultat, at et skib, når det sejler nærmest vinden, d.v.s. bi-de-vind sejlads, kun kan sejle med en indfaldsvinkel på 6 streger i forhold til sejlretningen, eller omsat i grader ca. 68°. ¹⁸ Hvis vinden derfor er kommet fra Syd, kan kursen så-

¹⁵ Elmelunde kirkebog, Møen, s. 120–122.

¹⁶ Brev til gesandterne delvis trykt hos Chr. Bruun, Niels Juel og hollænderne. Kbh. 1871, s. 69 og afskrift i Mallings arkiv, Krigshistorie før 1700, 1.

¹⁷ Ses dels i note 16 og desuden i skibsjournalerne for *Enigheden* og *Hauffmanden*.

¹⁸ Se f. eks. Knud Klem, *De danskes vej*, s. 135. Hans Chr. Bjerg hævder i sin historio-grafiske artikel i: *Slaget i Køge Bugt*, udg. af Søs-Lieutenant-Selskabet, Kbh. 1977, s. 83, som han skriver, at det må »være vanskeligt for ikke at sige umuligt, at flåderne skulle have

ledes nærmest have været 2 streger fra Vest, d.v.s. VSV, og hvis vinden har været SV, må kursen have været NV. Retningen fra Falsterbo mod Stevns er imidlertid direkte Vest, så enten har flåderne sejlet 2 streger fra bi-de-vind eller vinden har været SSV, hvad der vel også kan kaldes sydlig. Det sidste forekommer derfor efter retningsangivelserne for at være det sandsynligste. Vi får endvidere at vide fra alle kilder, at flåderne hurtigt efter daggry begyndte at beskyde hinanden. Der er næppe væsentlig uoverensstemmelse, når de danske beretninger skriver, at hr. admiral Juel gav »Løsen med tre Skud til Tegn at hand de Svenske forvartede. Uanset nu de Svenske med deris Stycker vores heel læt kunde naae, och, som formeldt, hafde Fordeelen af Vinden . . . vilde de Svenske dog ey komme nærmere och gjorde icke et Skud, førend Her Admiral Juel gick dem saa nær at de blef tvungen at svare«. ¹⁹ Henrik Horn skriver tilsvarende i sit brev til den svenske konge: »Och gick combatten an den 1. Julij om mågonen rätt i Solens upgång, och warade in till Kläckan 4. effter middagen, Fienden mötte oss medh een stoor resolution«. ²⁰

Horns brev er overleveret os i to udgaver, idet vi dels har konceptet i admiraltetsarkivet og dels det af kongen modtagne brev i Karl XI's arkiv. På et par punkter er der interessante forskelle. I konceptet står, som før nævnt i forbindelse med flådernes første møde: » . . . drogo sikh tillbakar, lijka som dhe wille om Stefvens udd in i Kögerwijk, och sedan dee dijt kommit hade, höllo dhe sig der i bochten, dijt wij dem folgde . . .«, medens der i kongens brev står: » . . . drogo sikh tillbakar in i Kögerwijk, dijt wij dem folgde«. Ligeledes står der i konceptet: »och gick altså combatten an den 1. julij om mårgonen, straxt dereffter uthi begynnelsen då combatten påstodh, kom till dee Danske bak om Kögerwijk een esquadron af 8 st^a store skepp, som sikh med dem conjugerade, och warade slaget in till ungefähr kläckan 4 effter middagen, fienden mötte oss med een stoor resolution, och föruthan dett att dhe så när ved dheres hambner og egit land för oss stoor advantage hade, wore dhe oss med antahl och styrchia af skepp een god deel öfverlägen, . . .«. På det samme sted i kongens brev hedder det: »Och gick combatten an den 1. Julij om mårgonen rätt i Solens upgång, och warade ungefähr in till kläckan 4 efftermiddagen, Fienden mötte oss medh en stoor resolution, och föruthan det, att dhe så när widh deres hambner och egit Landh för oss stoor advantage hade, wore dhe oss med antahl och styrkia af Skepp een god dehl öfuerlägen . . . och kunde wij grant skönia, att någre timmar der effter, som combatten begyntes 8. gode Skepp ankomme ifrån Kiöpenhamn, och sikh till de andre fogade«.

Vi ser således, at Horn fra konceptet til originalen har skærpet de undskyldende momenter, og f. eks. til sidst fastslår, at de 8 skibe kom fra København. Desuden er der som afslutning på originalen yderligere føjet mange beklagende og underdanige tirader, idet han efter konceptets afslutning: »och jagh ännu

sejlet bi-de-vind på en vestlig kurs, når vinden har været sydlig«. Han har åbenbart ikke haft kendskab til sejskibes sejladsforhold.

¹⁹ Paullys relation af 14/7 1677.

²⁰ Sv. RA. Skrivelser till Konungen, Karl XI's tid. Trykt i: Tidsskrift for Søvæsen 1953, s. 584–586, og i Flottans Handl., Sjöexp. Afd. B, vol. 7 nr. 9 a.

lefwa måste min nådigste Konung een sådan oangenämb raport at giöra« er føjet: »hvilcket inthet uthan tåhron och ett bedröfwadt modh skeer, men som Jagh i mitt samvedt försäkradt är, att Jagh har giordt mitt bästa effter ytterste kraffter . . .«.

Med den sydlige vind og åbenbart nordgående strøm er den ene danske eskadre faldet i læ og altså længere nordpå fra slaglinien. Dette bekræftes af alle danske kilder, hvor der f. eks. i de trykte relationer står: »— om Natten formedelst Strømmen og vinden snart en half Miil fra hinanden vare adspreede och kommen til lee . . .«.²¹ Da slaget er begyndt, er krudtrøgen drevet ned over den danske flåde, og dette er vel grunden til, at da eskadren atter dukker op ved Stevns, anser Horn disse skibe for nytilkomne skibe fra København, som ovenfor citeret. Ingen andre kilder fortæller om et sådant tilskud af skibe til den danske flåde, hvilket som det fremgår af Niels Juels stadige bønner om netop at få flere skibe, heller ikke havde været muligt.²² Den omtalte eskadre må, som det senere skal ses, have været den agterste danske eskadre, nemlig Marquor Rodstens eskadre.

Inden vi fortsætter med en beskrivelse af slagets gang må imidlertid endnu en episode nævnes, da den har været draget i tvivl.²³ Det drejer sig om Jens Juels rolle i forbindelse med slaget. Desværre har vi ingen dokumenter, der direkte fortæller herom, så vi må holde os til beretningerne. Da den svenske flåde var observeret ved Møen, bad Niels Juel kongen om tilladelse til at indlede slag inden den hollandske hjælpeflådes ankomst. Niels Juel fik tilladelsen, og kongen sendte samtidig baron Jens Juel, Niels Juels bror, »med Befalning, ey alleniste i Krigs-Raadet, men oc i Slaget, om samme skulle skee, Personligen at være til stæde«.²⁴ Beretningerne fortæller, at Jens Juel naturligvis efterkom befalingen, men ordvalget er lidt forskelligt. I Gøedes relation fra den 10. juli står der: »— i det hand, saa snart Fienden ankom, satte sig paa en Advis-Jagt, oc saa længe Slaget varede seiglede fra et Skib til et andet og opmuntrede en hver til Tapperhed«. I Paullys relation fra den 14. juli hedder det: »— dragende paa en Advis-Jagt, paa hvilcken hand saa snart Slaget angick sig loed ofversætte, fra et Skib til et andet seilende, och en hver til Tapperhed och mandig Mod opmuntrede«. De to beretninger har foranlediget en diskussion, om hvorvidt Jens Juel allerede inden slaget kom i gang var i virksomhed på sin jagt eller om det først foregik efter at slaget var begyndt. Begge disse relationer er imidlertid tilsyneladende oversættelser af den tyske relation fra den 8. juli, som Paully udsendte og her står: »— so fort sich der Feind genähert, auf eine Advis-Jagt übergetreten, und wärender Batallia continuirlich von einem Schiffe zu das ander geseegelt, auch einem jedweden zur Tapfferkeit animirt«. Efter dette skulle Jens Juel således allerede inden selve kampene var begyndt været gået ombord i Advisjagten.

Sagen er vel ret underordnet, men Jens Juels virke har imidlertid et andet

²¹ De danske trykte relationer fra Gæde og Paully.

²² Niels Juels kopibog, Niels Juels instruktion af 22/5 1677 og *Hauffmandens journal* d. 1/7 1677.

²³ Slaget i Køge Bugt, udg. af Søs-Lieutenant-Selskabet, Historiografisk redegørelse af H. Chr. Bjerg, s. 72-73.

²⁴ Gøedes relation af 10/7 1677.

aspekt, idet vi må forvente, at han næppe har været direkte indblandet i slaget, og han har sandsynligvis været den første, der har kunnet afgive en egentlig rapport om slaget, i hvert tilfælde i det omfang han selv har kunnet overskue. Herefter kan man vel gisne på, at det er denne rapport, der har været grundlag for de første efterretninger om slaget, og f. eks. for de efterretninger, der er afgået fra hoffet allerede inden Niels Juel har været tilbage i Køge Bugt den 4. juli. Man har ofte søgt Niels Juels egen beretning fra slaget, men aldrig fundet den. Årsagen er måske, at den ikke eksisterer og aldrig har eksisteret, fordi kongen har fået en tilstrækkelig rapport fra Jens Juel og iøvrigt selv overværet slaget fra kysten. Vi ser da også, at kongen allerede den 4. juli fra »fellejren for Malmø« giver Niels Juel meddelelse om hans udnævnelse til generaladmiralløjtnant og gør det på grundlag af, hvad kongen har set, idet han skriver: »Som Vi det den 1. hujus imellem Skanør og Stevns begyndte søcombat selv har anset«, og som der videre står: »så er Vi derom af din Broder Os tilsendte Relation videre forstendiget«. ²⁵ Vi kan tilmed bemærke, at han her skriver, at slaget begyndte mellem Skanør og Stevns, men det er vel usikkert, hvor meget vi skal lægge i dette rent bogstaveligt.

Det første brev, vi kender fra Niels Juel til kongen er dateret den 5. juli og gengivet i hans kopibog, men her omtaler han blot den danske flådes og skibenes daværende tilstand og ikke slagets gang. Den hollandske admiral Bastiansen, der kom til Danmark med hjælpeflåden, sendte den 6. juli en beretning til Holland, og her skriver han ganske vist bl. a.: »— uyt Het raport van der Herr Admiraal Juel —«, men han omtaler heller ikke slaget, men nævner blot de svenske skibstab. ²⁶ Selvom dette direkte henviser til en rapport fra admiral Juel, er det et spørgsmål, hvor meget man skal lægge i dette udtryk. Hvis Niels Juel har afgivet en skriftlig rapport om slagets gang, er det trods alt ejendommeligt, at man ingen steder har fundet andre direkte henvisninger til den og vel lige så ejendommeligt, at ingen historiker, hverken tidligere eller nu, har kunnet finde den. Man kan vel derfor have lov til at tvivle på, om en sådan nogensinde har eksisteret.

Drakens grundstødning

Da flåderne nærmede sig Stevns, gik det svenske skib *Draken* fra den forreste eskadre på grund her. I Gøedes relation fra den 10. juli hedder det: »hvorpaa et svensk Skib paa 60 Stykker strax i den anden vending kom paa Grund«, og Paullys relation fra 14. juli står: »hvor paa strax i den anden Vending et svensk skib paa 60 Stykker, kom under Stefns paa Grund«. Alle senere beskrivelser har gentaget dette, men ingen har tilsyneladende undret sig over, at der står »i den anden Vending«. Hvornår var den første vending under slaget? Som tidligere anført i denne redegørelse må det være logisk, at der har været et par vendinger før, når den samme svenske eskadre får et skib på grund samme sted med flere timers mellemrum. Eskadren må i mellemtiden have været til søs og borte fra

²⁵ Valdemar Slot, Niels Juels privatarkiv.

²⁶ Nedrl. RA. Staten General, nr. 5622 brev fra admiral Bastiansen 16/7 1677 (ny stil).

stedet. Hvilken af disse vendinger, der så skal betegnes som den første kan man strides om. Den eneste samtidige beretter, der åbenbart har undret sig over udtrykket »anden vending« er forfatteren til beretningen i Elmelunde kirkebog fra den 26. juli. Her står der nemlig: »I den første vending gik et svensk skib på 60 stykker på grund«. Da de trykte beretninger, hvorfra han sikkert har sine oplysninger, ikke omtaler tidligere vendinger, har han åbenbart taget konsekvensen heraf og skrevet: den første vending.

Hvad angår denne grundstødning er der bevaret en del dokumenter. Vi kan af disse for det første fastslå stedet for grundstødningen og for det andet, hvilket skib, der grundstødte. Desuden kan vi udlede hvem, der erobrede *Draken*.

Niels Juel nævner noget ubestemt i sit brev til kongen den 6. juli, at skibet »måtte sætte om strand under Stevns«,²⁷ men stedet nævnes direkte i forhørene, der blev afholdt, fordi egnens bønder havde påbegyndt en plyndring af skibet.²⁸ Overhopmand Jørgen Mogensen siger således, at »for^{no} skib *Draken* bleff paa grund jagen for Eskestie under Klinten for Siersløff Land«. Begge steder får vi også at vide, at det drejer sig om skibet *Draken*, selvom Niels Juel kalder det *Den Grønne Drage*, men identiteten er der dog ingen tvivl om, da han nævner, at den kommanderende på skibet var den svenske sbn. Taube. De beretninger, som nævner skibets navn, har også alle navnet *Draken*, undtagen det tysksprogede »Helden Ruhm in den heroischen Verrichtungen des weltberümtten Seehelden Herren Niels Juel von Christophorus Reich«, som kalder skibet *Neptunus*, men dette skib var allerede erobret fra svenskerne den 1. juni 1676 og var under slaget i Køge Bugt i Niels Juels egen eskadre.²⁹ Hvad der ligger bag denne forveksling er uvist.

Det afgørende problem vedrørende *Draken* er imidlertid de kampe, der stod om det i forbindelse med begivenhederne og i forbindelse med dets overgivelse. Da chefen, sbn. Taube selv har givet en beskrivelse, er det vel naturligt at gå ud fra den. Baggrunden for Taubes redegørelse er rygter om, at han har overgivet skibet til nogle danske bønder, og med sin redegørelse til den svenske konge søger han at afvise rygten og iøvrigt at retfærdiggøre sig.³⁰ Han skriver således bl. a.:

»Medan jag nu mig således med honom hade engagerat, och effter Min yttersta macht resisterat, blef iagh äntel: af Vngefähr 8 á 9 af dee importaleste Skiapp Tillijke Attraperat, emoth huilcka iagh migh så länge hafuer deffenderat, till des mitt Skiapp icke allenast ganska blifuit rättlösa, Vthan och omsijder alldeles är råkat på grund. När dedta war skeedt blef iagh af 3 Danske Skiapp och een brannare ansatt, Men de Öfriga Coniugerade sigh igen med deras flotta och förföljde rästen af Eders Kongl: Maj:tz Skiapp, som fördenskulld att dee måste wara ifrån Separerade och förskingrade, Men alla myckit rättlöse sigh nödvändigt hawa måst retirera, och närmare Swänska wallen draga. Imedlertijd sökte fuller iagh att göra dem som migh hade bloqveradt all Möijelig skada, Men såsom iag på grund sittandes ey mera kunnat Vthrätta, Jämbwäll såg att wara ifrån vår flotta alldeles abandonerat och således

²⁷ RA. Sæetaten XVI, Embeds-kommissions- o.a.l. arkiver, nr. 17 admiral Niels Juels kopi-bog, brev til kongen d. 6/7 1677.

²⁸ Som note 12.

²⁹ »Heldenruhm«, Valdemar Slots bibl. nr. 5229.

³⁰ Sv. RA. Flottans Handl., Sjöexp. Afd. B, vol. 7, trykt i: Tidsskrift for Søvæsen 1953, s. 526-528.

iagh ey såg till att Salvera huarcken Skiapp eller folck, Ty nödsakades iag med ind-rådande af Mine Vnderhafwande Officierare oss samptl: med det allredo Vtj fiendens waldh stående Skiappet att Öfwergifwa, warendes iagh sedan af sielfwa Ammiralen tagen och genom des Vthskickade af hämptat, Men folcket blef satt på landet«.

Vi får her at vide, at Taube først har kæmpet med 8—9 store danske skibe, indtil han gik på grund. Derefter er han blevet angrebet af tre andre danske skibe og en brander, medens de øvrige danske fortsatte med flåden og forfulgte de svenske skibe. Efter rådslagning med sine officerer har han endelig overgivet sig og er blevet taget af selve admiralen, som han er blevet hentet over til, medens folket er blevet sat i land. Når vi skal bedømme og vurdere Taubes redegørelse, må det dog erindres, at denne er et udpræget forsvarsskrift, hvis formål er at stille Taube selv i det bedst mulige lys. Derfor kan det vel forventes, at der måske heri kan findes både fordrejninger af begivenhederne og noget kan være udeladt. Da Tromp, der kom til København den 1. juli, åbenbart senere har ladet sine folk besætte *Draken*, klager Niels Juel herover til kongen den 6. juli, hvor han bl. a. skriver, at schoutbynacht Taube ikke har villet overgive sig til nogen anden end ham, »eftersom hans største skade af mig bekommet har, og derover bem. skibe måtte sætte om strand under Stefns uanset admiral J. Rodsten og kpt. de Witt på *Lindormen* havde folk did, har han alligevel til ingen skibet villet overgive, mens som min kaptajn kom der ombord og i mit navn ham at skulle give sig fangen, har han sig derudi ikke vægret og er derpå med 4 hans øverste officerer kommet til mig ombord«.³¹

Disse to kilder, Taubes brev og Niels Juels brev, synes med al tydelighed at vise, at Niels Juel har deltaget i kampen mod *Draken*, og at Taube overgav sig til Niels Juel, som han benævner »selve admiralen«, samt at han blev taget ombord hos Niels Juel sammen med 4 officerer. I betragtning af at dette er et forsvarsskrift er det imidlertid et spørgsmål, hvor megen vægt man skal lægge på tidsfaktoren, da Taube vel gerne ville give det udseende af, at han har forsvaret sig i meget lang tid. Hvis der er gået en rum tid mellem kampen med de 8—9 skibe og de 3 skibe, der har været alene tilbage, og hvis endvidere Niels Juel, der modtog overgivelsen, har været på et af disse tre skibe, er det helt forståeligt, når det har været hævdet, at Niels Juel ikke kan have været tilbage på et af disse skibe og modtaget overgivelsen, medens den øvrige danske flåde er fortsat.³² Hvis Niels Juel derfor har modtaget overgivelsen, hvilket han selv skriver, må den være foregået på et tidligere tidspunkt, og forløbet af kampene kan ikke have været, som det er skildret af Taube.

Går vi til de samtidige beretninger, får vi følgende oplysninger om de erobrede skibe: En svensk udateret liste over mistede skibe nævner,³³ at *Draken* blev taget af 50 bønder ved Stevns, og også Paullys tyske relation af 8. juli omtaler de erobrede skibe, og nævner ved *Draken*, at den blev tvunget til overgivelse af landets indbyggere. Det samme nævner Gøede den 10. juli: »*Dragen* med 64 Stykker kom i Slaget paa Grund under Stefns oc der aff Landets Indbyggere tiltvungen

³¹ Niels Juels kopibog, Niels Juels brev til kongen d. 6/7 1677.

³² P. Holcks argumentation findes i: Tidsskrift for Søvæsen 1953, s. 530—532.

³³ Sv. RA. Flottans Handl., Sjöexp. Afd. B vol. 7 nr. 9 d.

at giffve sig«. Beretningerne efter denne tid har imidlertid en anden udlægning, idet Paully i sin danske relation, der ellers meget nær følger den tyske, den 14. juli skriver: »*Dragen* med 46 Stycker blef i Slaget af General Admiral Lieutenant Her Niels Juel nød til at sætte sig paa Grunden uden for Køge, och stryge Flaggen, och eftersom det samme Skib var besat med velbemeldte Her Juels Folck, er det och blefven tvungen at sejle siden til Kiøbenhafn«. De noget senere beretninger slutter sig til denne sidstnævnte fortolkning. Således står der i Elmelunde kirkebog herom: »*Dragen*, som hr. Admiral Juel tog«, og i teksten under det store slagbillede på Valdemar Slot står ordret som i Paullys relation. Der er således tale om rygter, der vel i første omgang også er kommet til Sverige, og det kan derfor ikke undre, at Taube har følt det nødvendigt at forsvare sig overfor den svenske konge.

Vi ser dog, at da beretningerne ændres med Paullys relation den 14. juli, fastslås det, at Niels Juel har tvunget *Draken* på grund, og at han har tvunget *Draken* til overgivelse samt besat den med sine folk. Væsentlige kilder til problemets opklaring må imidlertid være priseregnskaberne, der behandler de erobrede skibe i 1677.³⁴ Da de omfatter ti forskellige læg, vil det være nemmest at behandle dem med betegnelser efter den orden, hvori de ligger bevaret:

- A. er en samlet opgørelse over skibenes taxering samt byttepenge til hvert skib.
- B. er nogle løse dokumenter, hvor byttepengene er opstillet for officerer og gemene fra hvert skib.
- C. er en speciel beregning af prisepenge for *Admirant*, *Engel Gabriel* og *Draken*. Det er tre løsblade, der tydeligt hører sammen.
- D. er sammenhæftede dokumenter, som fra en protokol, og de angiver byttepenge til hvert skibs søfolk, til admiralerne og til landfolket. Ved dem ligger nogle løse blade, der kan være kladder.
- E. er en opstilling, der angiver, hvorledes prisepengene for de enkelte priseskibe er fordelt, og det har ligeledes en kladdeagtig karakter.
- F. ser ligeledes kladdeagtig ud og er en oversigt over admiralerne og skibschefernes prisepenge.
- G. har et mere officielt præg og er en speciel afregning for Niels Juel.
- H. er de officielle dokumenter for prisernes taksering, og de er forsynede med signatur og segl.
- I. giver en summarisk oversigt over priseskibenes taksering, prisepengene til officerer og gemene samt oversigt over 3 måneders gage til alle de deltagende skibe.
- K. er en udregning af prisepenge til hvert af de danske skibe, og papirene har et omslag, hvorpå der er en ekstrakt over, hvad der tilkommer officererne.

Til en begyndelse vil det vel være naturligt først at se på læg G, der udregner prisepengene for Niels Juel. Af dette ses, at Niels Juel for det første får tildelt tiendepenge for alle erobrede skibe, der har været taget under de kampe, hvor han har været flådechef. Det giver ham ialt 12.887 rdl. Dernæst gives der ham

³⁴ RA. Søetaten XIV admiralitetet som domstol, 7 beregninger ang. prisepenge 1677-79.

yderligere en speciel kaptajnspart af de enkelte skibe, som han selv har været med til at erobre. Her angives således *Caritas*, som han erobrede i 1676, og skuden *Fortuna*, der blev taget i 1675, og for disse skibe får Niels Juel hele takseringssummen mod »de interesserede derudi at fornøje«. Det udgør tilsammen 6.438 rdl. Endvidere drejer det sig om en kaptajnspart i *Admirante* og *Engel Gabriel*, som han erobrede den 1. juni 1677, og for dem får han ialt 640 rdl. Det eneste skib fra slaget i Køge Bugt, som Niels Juel får kaptajnspart af, er *Draken*, for hvilken han får 800 rdl. og desuden for metalkanonerne (hermed menes broncekanoner i modsætning til jernkanoner) i kahytten på disse tre skibe, hvilket giver tilsammen 1.685 rdl. I regnskabet står desuden anført 3.737 rdl., som han skal give Chr. Bjelke, og endvidere skal Niels Juel erlægge i rede penge 6.188 rdl. 30 sk., hvilket tilsammen giver en sum på 32.385 rdl. 30 sk., og ikke mindst den sidste post i regnskabet viser, at dette er en samlet afregning med kongen i forbindelse med hans erhvervelse af gods på Tåsinge. Dette regnskab synes således tydeligt at vise, at Niels Juel har deltaget i erobringen af *Draken*. Iøvrigt findes tilsvarende afregninger for de andre hovedofficerer i læg F.

Læg K viser fordelingen af prisepengene for de enkelte svenske erobrede skibe, og det svarer i sin opstilling og i sine tal til det læg, der er nævnt i læg I. Dog har læg I en tilføjelse med angivelse af 3 mdr.s gage til alle skibene, som har været i slag i 1677. Tallene er angivet samlet for *Løven* og *Wrangels Palais*, der begge blev erobret af kpt. Andr. Dreyer, dernæst står de enkeltvis for *Flyvende Ulv*, *Mars*, *Hauffruen* og for *Julius Cæsar*, og samlet for *Admirante*, *Engelen* og *Dragen*. De tre sidstnævnte takseres tilsammen til 39.672 rdl. Desuden opregnes prisepenge til hver enkelt officer, underofficer og andre samt menige ombord, men sammenfattende for de omtalte priseskibe kan det anføres, at der først står: Til *Christianus V* officerer m. fl. for 3 mdr.:

1 oberst	16 mdr. á 40 rdl.	504 rdl.
3 kpt.	16 mdr. á 40 rdl.	1920 rdl.
4 ljt.	12 mdr. á 20 rdl.	960 rdl.
1 præst	12 mdr. á 8 rdl.	96 rdl.
1 sekretær	12 mdr. á 12 rdl.	144 rdl.
den øvrige besætning kan sammenlægges til		9.396 rdl.
ialt		13.020 rdl.
kpt. tilregnes desuden af »Draken« for sig selv som kpt.		320 rdl.
	2 ljt.	240 rdl.
	1 præst	48 rdl.
	ialt	608 rdl.

Hs. Maj. for de tre skibe 26.044 rdl.

I tilslutning hertil kan man se på en opgørelse i læg B, der angiver, hvad de danske skibe og deres besætninger skal have for priseskibene. Denne liste har alle de førnævnte priseskibe, men ikke *Dragen*, der omtales for sig selv i læg C, og da denne i vores forbindelse har større interesse skal den blive gennemgået her. Der står:

»Priis Schibene *Ammerant* og *Engelen* bedrager effter Taxeringen foruden Ammunitionen, naar den Tiende Penge er affdragen 18.428 rdl. Følgende Summa er udreignet paa Schibett *Christianus Quintus* Officerer og Gemeene effter Schibsartiklerne, nemblig:« (Herefter følger en nøje angivelse for hver charge ombord, og dette kan sammenfattes til:)

1 Gen:Adm:Lieut. for sin capitains part	16 mdr. á 40 rdl.	640 rdl.
1 Oberst	12 mdr. á 42 rdl.	504 rdl.
3 Capitainer	16 mdr. á 40 rdl.	1920 rdl.
4 Leutenanter	12 mdr. á 20 rdl.	960 rdl.
1 Secreterer	12 mdr. á 12 rdl.	144 rdl.
Den øvrige besætning sammenfattes til		14.260 rdl.
Ialt 605		<u>18.428 rdl.</u>

»Priis Schibett *Dragen* bedrager effter Taxeringen foruden Ammunitionen, naar dend Tiende Penge affdrages 21.344 Rdl. Af Hvilcken Summa bereignes Schibett *Christianus Quintus* Officerer och Gemeene, Nemblig:« (Herefter følger en lignende detailleret opstilling, der kan sammenfattes således:)

1 Gen:Lieut:Admiral sin Capitains part	12 mdr. á 40 rdl.	480 rdl.
3 Capitainer	12 mdr. á 40 rdl.	1440 rdl.
4 Lieutenanter	9 mdr. á 20 rdl.	720 rdl.
1 Secreterer	9 mdr. á 12 rdl.	108 rdl.
1 Prest	9 mdr. á 8 rdl.	72 rdl.
de øvrige sammenfattes til		10.243 rdl.
Ialt 604		<u>13.063 rdl.</u>

»Priisschibett *Dragen* bedrager sig effter Taxeringen foruden Ammunitionen, naar de 10de penge er affdragen 21.344 rdl. Af Hvilcken Summa bereignes till Schibett *Fridericus Tertius* Officer og Gemeene, Nemblig:« (Herefter følger lignende detailleret opstilling, der kan sammenfattes således:)

1 Gen:Adm:Lieut. for sin Capit.part	8 mdr. á 40 rdl.	320 rdl.
1 Capitain	8 mdr. á 40 rdl.	320 rdl.
2 Lieutenanter	6 mdr. á 20 rdl.	240 rdl.
1 Prest	6 mdr. á 8 rdl.	48 rdl.
de øvrige sammenfattes til		3.275 ¹ / ₃ rdl.
Ialt 218		<u>4.203¹/₃ rdl.</u>

»Admiraler, Vice Admiraler og Schoutbynachter bereignes effter Artiklerne aff disse

3 Schibbe: 2 Admiraler	9 mdr. á 125 rdl.	2250 rdl.
2 Viceadmiraler	6 mdr. á 33 ¹ / ₃ rdl.	1000 rdl.
1 ditto	6 mdr. á 33 ¹ / ₃ rdl.	210 rdl.
3 Schoutbynachter	3 mdr. á 33 ¹ / ₃ rdl.	300 rdl.

udsat som for Enker, som deres Mænd kunde have mist i Slaget 218 rdl. og derved bliver Summa ialt 21.344«.

Her fremkommer det ejendommelige, at Niels Juel får en kaptajns part både ombord på *Christianus V* og på *Fridericus III*. Det synes således for det første sikkert, at Niels Juel har erobret *Draken*, men da vi nu tillige ved, som det senere

vil blive omtalt, at Niels Juel måtte flytte sit flag fra *Christianus V* til *Fridericus III* kan man ikke lade den tanke ude af betragtning, om dette skifte er sket på så tidligt et tidspunkt at han har bekæmpet *Draken* både fra *Christianus V* og fra *Fridericus III*. Hvad der derimod ligger bag den forskellige beregning af prisepengene er ikke nemt at se. Kaptajnsparter er både her og ved andre skibe sat til 40 rdl., men på *Christianus V* får han og de tre kaptajner for 12 mdr., men på *Fridericus III* får han og en kaptajn kun for 8 mdr. Endvidere er hans part for erobringerne den 1. juni sat til 16 mdr. Det er en form for regnskabsmæssige posteringer, som det er vanskeligt at gennemskue medmindre man har et nøje kendskab til hvorledes priseberegninger i det hele taget foregår. I hvert tilfælde kan det næppe, som det har været fremført, skyldes »en uheldig formuleret regnskabspost«, der har placeret Niels Juel både ved *Fridericus III* og ved *Christianus V*.³⁵ Ikke alene Niels Juel, men også besætningerne på begge skibe står nemlig opført som modtagere af prisepengene for *Draken*, så derfor må begge skibe have været indblandet i *Drakens* overgivelse, og når Niels Juel står opført ved begge skibe kan det næppe skyldes en fejlpostering.

På læg E har vi ligeledes en opstilling efter de forskellige priseskibe, men her er opstillingen delt i tre grupper: 1. hovedofficerer, 2. andre skibs- og landoffice-rer og 3. de gemene fra skipper til bødker og fra underofficerer til soldater. Indenfor gruppen »hovedofficerer« står for *Admirant*, *Engelen* og *Dragen*, der står samlet, kun opført Niels Juel. Her står: Gen.Adm.ljt. 10' penge af alt 13.411 $\frac{2}{3}$, *Caritas* 5.074 $\frac{5}{24}$, skude *Fortuna* 800, *Ammerante* og *Engelen* 640, *Dragen* 800, 2 metalstykker i *Dragens* cayute 859 $\frac{1}{16}$, fire i *Ammerant* 800 og proviant og ammunition 2.163 $\frac{1}{2}$. Ser vi på de andre priser, kan det nævnes, at der for hovedofficerer blot står således: for *Julius Cæsar* står kun viceadmiral Bjelke, for *Mars* står sbn. Floris, for *Løwen* og *Wrangels Palais* står kpt. Drejer, for *Hauffruen* står sbn. de Witt og for *Ulffuen* står kpt. de Foch. På læg A har vi en mere summarisk opstilling af prisepengene, som det måske også kan have betydning at gengive her:

	taxeret til	Byttepenge til	
		søfolket	landfolket
<i>Chr. V</i> erobrede <i>Amerante</i> og <i>Engelen</i>	39.772 rdl.	11.083 rdl.	300 rdl.
<i>Fr. III</i> erobrede <i>Dragen</i>		1.575 rdl.	—
<i>Churprinsen</i> erobrede <i>Cæsar</i>	17.401 rdl.	4.910 rdl.	730 rdl.
3 <i>Løver</i> erobrede <i>Mars</i>	22.734 rdl.	3.178 rdl.	—
<i>Enighed</i> erobrede <i>Løwen</i> og <i>Wrangels Palais</i>	16.941 rdl.	4.820 rdl.	430 rdl.
<i>Lindormen</i> erobrede <i>Hauffruen</i>	7.366 $\frac{1}{2}$ rdl.	4.910 rdl.	730 rdl.
<i>Charitas</i> erobrede <i>Ulffuen</i>	8.704 rdl.	1.304 rdl.	192 rdl.
Ialt	112.918 $\frac{1}{2}$ rdl.	31.780 rdl.	—
desuden får gen.adm.ljt. Niels Juel		22.460 rdl.	
adm. M. Rodsten		1.800 rdl.	

³⁵ P. Holck i: Tidsskrift for Søvæsen 1953, s. 538.

adm. Jens Rodsten	1.800	rdl.	
viceadmiral Chr. Bjelke	3.737	rdl.	
viceadm. Span	800	rdl.	
sbn. P. Morsing	400	rdl.	
sbn. Floris Carstensen mod obligation	4.000	rdl.	
sbn. Phil	150	rdl.	
ialt	66.927	rdl.	2.382 rdl.
	landfolket	2.382	rdl.
	ialt	69.309	rdl.
Priserne bedrager således højere end byttepengene	43.609½	rdl.	

Her står således tydeligt, at det var *Fridericus III*, som erobrede det svenske skib *Draken*. Læg H er det næppe nødvendigt at gennemgå nærmere, idet vi her blot har en detailleret beregning af takseringerne med en prisansættelse efter skibets størrelse og for hver kanon af bronze eller jern, for tovværk, ankre, sejl og inventar samt for skibenes slupper. Resultatet for *Dragen* er angivet til 23.716 rdl. 4 mrk. 11 sk., der fradraget tiendepenge sættes til ialt 21.344 rdl. Herefter er atter opstillet fordelingen af pengene for hvert skib, og for *Dragen* står der: Priseskibet *Dragen* bedrager efter taxeringen foruden ammunition, når den tiendepenge er afdragen: 21.344 rdl. af hvilken sum beregnes til skibet *Fridericus III* officerer og gemene, nemlig: gen.adm.ljt. for sin kaptajns part 320 rdl., kapt. Iffver Hoppe 320 rdl., 2 løjtnanter hver 240 rdl. o.s.v.

Det sidste læg D, der har et mere protokolagtigt udseende med sammenhæftede blade, har ligesom læg E en opdeling af prisepengene efter 1. byttepenge til søfolket, 2. til hovedofficerer og 3. til landfolket. Udfør hvert skib står tillige en dato, der muligvis kan angive enten datoen for pengenes udbetaling eller regningens opgørelse, da man næppe har stået med alle disse penge i hænderne. For *Christianus V* står således: d. 25/4 1678 *Christianus V* for *Admirante* og *Engelen* og derefter regnskabet for kaptajner og nedefter med en samlet sum på 11.167 rdl. For *Fridericus III* står: d. 10/5 1678 *Fridericus III* for *Dragen* samt en lignende opgørelse med en samlet sum på 2.129 rdl. Dernæst er opregnet pengene til hovedofficererne. Her står:

d. 28/5 gen.adm.ljt. Juell for metalstykkerne i kahytterne	1695	rdl.
hans part af byttepengene	20765	rdl.
viceadm. Bjelke	3737	rdl.
sbn. Flores Carstensen's part af skibet <i>Mars</i>	4000	rdl.
sbn. Morsing	400	rdl.
sbn. Pihl	150	rdl.
d. 4/5 adm. Marquor Rodsten	1800	rdl.
adm. Jens Rodsten	1800	rdl.

Endvidere er der den sidste gruppe »byttepenge til landfolket«, der blot indeholder følgende poster:

d. 26/1 1678 major Aug. Bartold v. Lützen som var på <i>Churprintzen</i>	200	rdl.
---	-----	------

d. 2/5	<i>Trey Lower</i> og <i>Churprintzen</i>	298 rdl. 2-12
d. 7/5	<i>Enighed</i>	105 rdl. 1- 8
d. 7/5	<i>Lindormen</i>	68 rdl. 4- 8

På et løst blad ved dette læg findes endvidere en opgørelse for hvert skib med byttepenge, hvor der for *Christianus V* og for *Fridericus III* står:

<i>Chr. V</i>	4 kpt. á 600 rdl. ialt	2400 rdl.	<i>FR. III</i>	kpt. Iffver Hoppe	300 rdl.
	5 ljt. á 200 rdl. ialt	1000 rdl.		2 ljt. á 100 rdl.	200 rdl.
	1 sekretær	120 rdl.		5 skippere á 22 rdl.	110 rdl.
	1 skipper	30 rdl.			
	2 underskippere	60 rdl.			
	3 styrmænd á 30 rdl.	90 rdl.			

Endelig har et andet løst blad ved samme læg den samlede opgørelse, der lyder således: prisernes takst 122.058 rdl., adm. og sbn. 36.147 rdl., ialt 65.172 rdl. og landfolket 1.818 rdl. Når alle disse læg er gennemgået så grundigt, er det fordi de har været genstand for forskellige udlægninger, men det synes dog at stå fast efter dette, at det er *Fridericus III*, der primært er angivet som erobrere af det svenske skib *Draken*, og da Niels Juel får kaptajnspart af erobringen må han have deltaget i denne. Konklusionen bliver da, at Niels Juel har været på *Fridericus III*, da *Draken* overgav sig. Imod dette er fremført, at Niels Juel er den eneste person, der får prisepenge både for *Christianus V* og for *Fridericus III*. På *Christianus V* står således opført 3 kaptajner, 4 løjtnanter og 1 sekretær, medens der for *Fridericus III* blot står 1 kaptajn og 2 løjtnanter, hvorefter der er draget den slutning, at hvis Niels Juel på dette tidspunkt var gået over på *Fridericus III* har han åbenbart ikke haft sin stab med sig, og da dette ville være helt usandsynligt, mener man, at denne regnskabsopstilling ikke kan vise Niels Juels tilstedeværelse.³⁶ Hertil må man fremføre, at Niels Juel får ikke dobbelte prisepenge både for *Christianus V* og for *Fridericus III*, men hans prisepenge er delt på de to skibe, og det kan være gjort, fordi man ønsker placeret en hovedofficer for erobringen ved hvert af skibene. Noget lignende har ikke været nødvendigt for de øvrige officerer. De er derfor kun placeret på et af skibene og vi kan derfor ikke af regnskaberne udlæse hvor mange og hvilke personer, der fulgte Niels Juel fra det ene skib til det andet.

Hvis vi derefter skal se på, om et sådant skibsskifte rent fysisk havde været muligt, må vi først fastslå, at *Christianus V* var i flådens midterste eskadre, medens *Fridericus III* var i flådens agterste eskadre under Marquor Rodsten. Det var imidlertid netop Marquor Rodstens eskadre, der var drevet i læ om natten, og som efter alt at dømme er dukket op igen ved Stevns, som tidligere omtalt. At M. Rodstens eskadre desuden har været tæt på begivenhederne omkring *Draken* fremgår da også af Niels Juels brev til kongen fra 6. juli, som før nævnt, idet han her skriver, at Taube ikke ville overgive sig til andre end Niels Juel, »uanset adm. J. Rodsten og kpt. de Witt på *Lindormen* havde folk did«. J. Rodsten anførte 1. eskadre, der lå ved siden af den svenske eskadre ført af Wachtmeister og hvori

³⁶ Som note 35.

Draken befandt sig. Det er derfor naturligt, at *Draken* i første omgang har været angrebet af skibe fra denne eskadre inden Niels Juels eskadre er kommet frem til stedet. *Lindormen* var derimod i Marquor Rodstens eskadre, så denne eskadre er åbenbart kommet til ved Stevns og været i kamp med *Draken*, og *Fridericus III* i denne eskadre har således været i nærheden, hvorfor skibsbyttet har kunnet finde sted.

Prisemandskabet

Et andet forhold, der kan have betydning som bevis for Niels Juels deltagelse i erobringen af *Draken*, er spørgsmålet om, hvorfra prisemandskabet til *Draken* kom. Den 24. juli holdtes efter ordre forhør på Stevns herredsting vedrørende bøndernes plyndring af *Draken*. Her forklarede overhopmand Jørgen Mogensen bl. a.:

»Mens der samme skib var jagit paa grund, och aff vorris folck erobrit /: som med sig fraa Skibbid borttoeg Majoren och andere fornemme Officerer etc. :/ och hafde sig paa Skibbit effterladt en Secretarius och fiere Baadsmend, kom samme Secretarius i Land och klagede at di suenske hafde giffuen Pris offuer øll och vin, och brendevin, som var i skibbit, och der aff hafde druckit sig druckne, saa de vare uregerlig, at hand ingen raad kunde haffue med dennem begierte af hannem /: Jørgen Mogensen :/ at hand vilde forskaffe hannem folck udaff Landit paa skibbit som dennem kunde styrre, och haffue indseende, at skibbid intet bleff at skade, da spurte hand Secretarien ad, huor mange de suenske var paa skibbit, saa suarte hand, at di var ungefehr 200 och var allerede kommen paa Landit, nogle och Tredsintstiuuffue«.

Ovenstående kan tydes sådan, at J. Mogensen med »vorris folck« mener danskerne, idet det følgende indskud, der klart henviser til de foregående ord, fortæller, at disse har taget majoren m. fl. ombord, hvorfor »vorris folck« må være søfolkene fra det erobrende skib. Dette stemmer iøvrigt helt overens med Niels Juels brev til kongen og med Taubes redegørelse, som tidligere omtalt. Det forekommer mig urealistisk, som det er hævdet, at J. Mogensen skulle mene, at det er bønderne, der har erobret skibet og taget major Taube m. fl. officerer i land.³⁷

Argumentationen for, at bønderne har erobret skibet hviler desuden på en vidneforklaring af løjtnant Peder Ladefoged i Herfølge, som afhørtes den 2. august 1677. Blandt mange andre forhørtes Peder Ladefoged, og om hans vidneudsagn står følgende i protokollen: »Peder Ladefoget Lieutenant i Herfølge her for Retten vedstoed at hand var paa skibet och hjalp at fangerne kunde komme paa Land. Mens hand icke at hafue faat noget af skibets vedkommende Anker, Tackel eller Toug. Icke heller hafue seet nogen at hafue tagit der af. Mens derimod befahlede dem som til stede var, at de skulle lade skibet vere uberøffuet som fendrich Søren Jensen och Olle Nielsen sergiant hørde saauel som flere, huilched hand bekreffted med Eed och Peder Ladefogit tog uenlig afsked med Hr. Niels Juels secreterer«.³⁸ Dette sammenholdes med en forklaring, som korporal Peter Hansen afgav den 24. juli, der fortalte, at han ikke måtte komme i land, da han skulle

³⁷ P. Holck i: Tidsskrift for Søvæsen 1953, s. 519–522, samt H. Chr. Bjerg i: Fortid og Nutid 1978, s. 579.

³⁸ Som note 12.

afløses og derfor blev der på skibet om natten »och bleff tilsadt at holde vagt /: tillige med Peder Munch:/ aff di Biefferschougherrits Officerer, och den Tydsche Secreterer som var paa skibbit, och imidlertied om Natten toeg di samme Bieffuerschougherritz folck, huad di kunde faae«. Argumentationen går nu ud på, at disse udtalelser og Jørgen Mogensens vidneudsagn viser, at Taube og officerer blev ført i land på Stevns af bønderne, og at man på skibet havde efterladt det svenske skibs tyske sekretær og 4 bådsmand til at opretholde skibdisciplinen. Da sekretæren, som Jørgen Mogensen fortæller, senere kom i land for at bede om hjælp fra bønderne, er det et tydeligt udtryk for, at det ikke er Niels Juels sekretær, da denne aldrig ville have forladt skibet, men sendt bud i land, og ligeledes ville han heller aldrig have ladet sig fratage kommandoen af Bjæverskovkompagniets befalingsmænd uden at påtale dette på det alvorligste i forhøret, som man hævder, han overværede.

Argumentet hviler således på, at når Peder Ladefoged ifølge forhørsprotokollen tager afsked med Niels Juels sekretær, skal det tolkes således, at forhørsprotokollen fortæller, hvad der foregik i forhørslokalet, hvor Niels Juels sekretær må have været til stede. Mod dette kan fremføres det ejendommelige i, at Peder Ladefoged er den eneste af alle de afhørte, som viser den høflighed at tage afsked med sekretæren, hvis denne har været i lokalet. Desuden må man vel også sige, at forhørsprotokollen næppe kan være interesseret i at omtale sceneriet i forhørslokalet, men at vidneudsagnet sandsynligvis henviser til, hvad der er foregået på skibet natten efter den 1. juli, og at Peder Ladefoged med denne afskedscene vil understrege sin uskyldighed i plyndringerne.

Yderligere argumenteres således, at når Niels Juel i sit brev af 6. juli til kongen skriver, at han *Dragen* »med mine officerer og folk har ladet besætte til at sende den op til København«, så har Niels Juel altså ikke sat sin sekretær og fire mand ombord, men efter at være kommet tilbage den 4. juli har han besat skibet.³⁹ Der skete imidlertid det med *Draken*, at man ret hurtigt sendte mandskab fra København til Stevns for at få skibet fri af grunden, og allerede den 3. juli beordredes kaptajn Cort Müller til stedet for at bistå dykkerne og optage de kanoner, der var kastet udenbords for at lette skibet.⁴⁰ *Draken* er derfor sandsynligvis ret hurtigt blevet fjernet fra Stevns men, som Niels Juel skriver i sit brev, »formedelst kontrær vind har måttet kaste anker uden for Dragør«. Uanset om Niels Juel efter sin hjemkomst har sat officerer og mandskab ombord på *Draken* modsiger det jo ikke, at han den 1. juli har sendt sin sekretær og 4 bådsmand ombord.

Det synes mig urimeligt at påstå, at man har bevist, at Niels Juels sekretær ikke var på *Draken*.⁴¹ Tværtimod forekommer det mig tydeligt, at den sekretær, som Jørgen Mogensen forhandler med, ikke kan tilhøre *Drakens* besætning. Dertil er

³⁹ P. Holck i: Tidsskrift for Søvæsen 1953, s. 524.

⁴⁰ RA. Søetaten II admiralitetskontoret, 3 admiralitetets kopibog general 1677 fol. 296–297.

⁴¹ H. Chr. Bjerg i: Fortid og Nutid 1978, s. 579. Desuden min anmeldelse af H. Chr. Bjergs historiografiske redegørelse i 'Slaget i Køge Bugt' i: Tidsskrift for Søvæsen 1978, s. 133–140 og 156–175.

hans omtale af antallet af svenskere for upræcist og iøvrigt omtales svenskerne som de fremmede. Når det desuden hævdes, at Niels Juels sekretær ikke ville have ladet sig fratage kommandoen, så må man nok erindre, at det hele ikke foregår under fredelige forhold, men at de bønder, der blev sat ombord var lige så uregerlige som de svenskere, der havde taget hul på øl- og vintønderne. Iøvrigt har der vel heller ikke været tale om at sekretæren blev frataget kommandoen, idet vi stadig finder et samarbejde mellem ham og befalingsmændene fra landeværnet. At disse sidste blot ikke har kunnet styre deres folk er en anden sag.

Den næste detalje i dramaet ved Stevns Klint er spørgsmålet, om *Draken* har fået hjælp af svenske skibe efter sin grundstødning. Ifølge Taubes redegørelse til kongen har han ingen hjælp fået, hvad han direkte skriver, og Horn omtaler slet ikke grundstødningen i sin rapport om slaget. Derimod fortæller de danske beretninger om nogle svenske skibe, der støttede *Draken*. I Gøedes beretning fra den 10. juli står: »hvorpaa et Svensk Skib paa 60 Stykker strax i den anden Vending kom paa Grund, hvilcket en Vice-Admiral med 5 Skibe vilde secundere —«, og dette nævnes også i Paullys tyske relation fra den 8. juli og gentages i hans danske relation fra den 14. juli samt i andre senere beretninger. Man må sige, at Taube i denne sammenhæng må opfattes som den primære kilde, men det er atter et spørgsmål, om den er så pålidelig, at vi, som det ellers ville være naturligt, må forkaste de sekundære beretninger.

Et indicium for, at Taube har haft nogle skibe til støtte er det faktum, at 3 svenske skibe bliver afskåret fra den øvrige flåde og søger at flygte nordpå i Sundet til den svensk besatte by Malmø, men de kunne jo også være flygtet fra den kamp, der opstod, da Niels Juel afskar en del af den svenske flåde ved sit gennembrud af linien. Det kan derfor være af interesse at se, hvilke svenske skibe det drejer sig om. Da Horn den 3. juli sender sin første melding hjem om slaget, kender han tilsyneladende endnu ikke de endelige tab, men skriver: »wij sakner 7 eller 8 skepp, aff hwilcke 5 skibbe wara komne till Malmø«. ⁴² Hvorledes han kan have denne oplysning, der iøvrigt heller ikke er rigtig, kan vel kun ses i sammenhæng med de skibe, der støttede *Draken*, da dette skete på et forholdsvis tidligt tidspunkt under slaget.

Går vi herefter til de tidligste beretninger, ser vi, at Gøede i sin relation den 4. juli skrev: »Et med 50 Stykker offvergaff sig, da det var løben paa grunde, til Charitas, et Strandede i Kiøge Bugt, 3 Store krigsskibe och en Jagt bleffve paa Malmø Red indiagne och sammestæds af Hollænderne slagne om natten imellem den 2 oc 3 Julii«. På dette tidspunkt har man øjensynlig ikke noget nærmere kendskab til detaljer ved begivenhederne, men i Paullys tyske relation fra den 8. juli gives en nærmere redegørelse, der gentages i hans danske relation den 14. juli. Det lyder gengivet efter den danske: »och som nogen af vore Danske Skibe, som ved Strømmen var fra Floden uddrefven, eben kom der til, blef disse 6 svenske ved Her Admiral Marqvard Rodsteen och Vice-Admiral Spaen attaqueret, och enddog de Svenske gjorde ald berømmelig och tapper Modstand och paa begge Sider længe oc skarp fæctedes, maatte de dog paa det sidste tage Flugten, saa

* Sv. RA. Militaria XVIII, M 1335 nr. 3551.

som 3 der af nemlig, *Mercurius*, *Hieronimus* och *Calmar* sig til Malmøe, gandske redesløs skot, retirerit och tvende kom paa Falsterboe-Rif, hvor af de eene ved Majestætens Skib Charitas siden blef erobret och det andet skal være escaperit, de to andre saa som *Cæsar* och *Mars* blef ved Vice-Admiral Bielcke och Schout by Nacht Floris Carstensen forfuldt och erobret«.

Der er imidlertid den forskel på Paullys to relationer, at der i den tidlige tyske relation blot står: »Zwey andere Schiffe kahmen auff Falsterboe Riff zu sitzen, so aber dem Bericht nach, davon wieder abgekommen«, selvom den samme relation i listen over erobrede skibe har teksten: »Der Fliehende Wulff mit 56 Stücken ist unter Skanør von Capitain Johann von Vochen (so mit der Fregatte die Schwedische Charitas am 1. Julii nach Dänischen Flotta von Kopenhagen commandirt war) in der Nacht erobert«. Også Gøedes relation af 10. juli har samme tekst og skibsliste som Paullys tyske relation af 8. juli.

Endnu en enkelt kilde kan føjes til her, idet rigsadmiral Henrik Bjelke i et brev fra 2. juli skriver, at en bonde fra Dragør har berettet, at *Caritas* har erobret et svensk orlogsskib på 56 stk. nær Dragør.⁴³ Desuden får vi at vide ved forhørene af de tilfangetagne svenske officerer, at følgende skibe var søgt ind til Malmø, nemlig: *Mercurius*, *Hieronimus* og *Calmar* samt jagten *Gripen*.⁴⁴ Ved forhøret over en bådsmand fra *Mercurius* fortælles iøvrigt: »Hand veed icke huad skad som imellem begge floderne skeed er, med en Sydwest Wind hafr de søgt den danske flode«, og senere: »i den seeniste slagting blef deris Mersstang afskytt, huorføre de vare forarsagede at begifue og retirere dennem under Malmøe, skibbet Heronimus er i Nat opbrendt, och *Mercurius* hafr gifuet sig for de Hollender, der hafr ingen af deris folck af skibbene opsent til Malmøe siden de kom der, den tid brenderen ankom ner *Mercurius*, sprang skibsfolckene af skibbet, slupperne och baadene, som och ogsaa med den: sanck neder, denne bodsmand retireret sig paa en aare til land«.

Ser vi på disse kilder ser det ud til, at begivenhederne ikke har stået helt klart for samtiden, for ordvalget i relationerne om, at en viceadmiral med sine 5 skibe har villet sekundere *Draken*, har atter fået præsten i Elmelunde til at spekulere over sagen. Spørgsmålet for ham har været, om der menes en viceadmiral plus fem skibe eller om viceadmiralens skib er inkluderet i de fem skibe, der omtales. Han har prøvet at få tallene til at stemme og har tilsyneladende brugt Paullys tyske relation af 8. juli som forlæg, for han skriver i sin kirkebog om dette, at en viceadmiral med sine fire skibe ville sekundere, blev af de danske bragt i en confusion at de 3 af de svenske orlogsskibe tog sig til Malmø, som nu var de svenskes og 2 kom paa Falsterbo rev at sidde. Kom dog siden af igen.

Vi må iøvrigt huske, at vi i disse dage efter slaget er så nær begivenhederne, at oplysningerne og rygterne stadig strømmer ind til redaktionen af relationerne, og det behøver således ikke at være den første relation, der er den mest rigtige, men måske heller ikke den sidste. Imidlertid synes disse beretninger trods alt at tyde meget stærkt på, at Taube, trods hans egen benægtelse, har haft nogle skibe til

⁴³ RA. Søetaten I krigskancelliet, 5 indk. sager vedr. søetaten 1677 nr. 568.

⁴⁴ RA. Landetaten, krigskollegiet, et forhør over fanger 1677-78, forhør over Laurits Israelsen.

at støtte sig, og at nogle af disse skibe og en jagt er nået til Malmø, mens et fjerde stort skib er gået på grund ved Skanør og yderligere to er muligvis efter en lettere grundstødning ved Falsterbo undsluppet ind i Østersøen. Der kan dog også være sket det, at det ene af de to skibe, der grundstødte ved Falsterbo er søgt nordpå i Sundet mod Malmø men atter er grundstødt ved Falsterbo.

Beretningerne sætter disse skibe direkte i forbindelse med begivenhederne ved *Draken* og ikke i forbindelse med de senere kampe efter Niels Juels gennembrud af den svenske linie. Det ville derfor være interessant at se hvilke eskadrer disse skibe tilhørte. Vi får da følgende resultat: *St. Hieronymus*, *Calmar* og *Cæsar* var i 3. eskadre (Wachtmeisters), der var den eskadre, hvori *Draken* befandt sig. *Mercurius* var i 2. eskadre (H. Clerck) og *Flyvende Ulv* og *Mars* var i 1. eskadre (H. Horn). Disse oplysninger giver således desværre ikke nogen klaring om de 5 eller 6 skibe, der har sekunderet *Draken*, idet man vel må forvente, at disse skibe har været fra samme eskadre som *Draken*. Det er således ikke muligt nøje at identificere de 5 eller 6 skibe, og vi må desuden konstatere, at af de tre skibe, der blev erobret ved Malmø var kun de to fra samme eskadre som *Draken*. Alligevel må konklusionen vel være den, at da Taube, som tidligere set, ikke har været alt for pålidelig, må man tro beretningerne, der siger, at 5 eller 6 svenske skibe har sekunderet *Draken*, selvom vi ikke præcist tør udpege hvilke skibe det var.

Efter dette må det være rimeligt kort at opridse slagets hidtidige forløb: Ved solopgangen den 1. juli har flåderne ligget forholdsvis nær hinanden med svenskerne til luvart. Vinden har været sydvestlig, og Niels Juel har indledt slaget, der hurtigt har udviklet sig under sejladsen fra den skånske kyst mod Stevns. Niels Juels eget skib har været stærkt angrebet af svenskerne. Da man når Stevns foretager Horn en vending, måske fordi han ser Marquor Rodstens eskadre dukke op, og under vendingen går et skib fra den forreste eskadre (3. eskadre, Wachtmeisters), *Draken*, på grund. Vendingen med datidens flåder kan godt tage meget lang tid, og admiral Horn detacherer nogle skibe til at støtte *Draken* og til at tage imod Rodstens eskadre. Denne agterste danske eskadre, der i nattens løb bl. a. på grund af strømmen er drevet i læ af flåderne, når nu op og tager del i de dramatiske begivenheder ved *Draken*, og da Niels Juel på dette tidspunkt har fået sit flagskib, *Christianus Quintus*, stærkt forskudt, benytter han lejligheden til at flytte sit flag til *Fridericus III*, der kommer med Rodstens eskadre. Med *Fridericus III* fortsætter han kampen mod *Draken* og tvinger det til overgivelse, medens Rodstens eskadre iøvrigt er indviklet i kamp med de skibe, der støtter *Draken*. Trods Taubes modsatte påstand må *Draken* forholdsvis hurtigt være nedkæmpet og begge flåderne fortsætter efter vendingen i deres slaglinier. Den svenske flåde ligger stadig til luvart, men den er blevet noget splittet p.gr.a. begivenhederne ved Stevns.

Gennembruddet

Det videre forløb af slaget bliver da, at medens Marquor Rodstens eskadre er optaget af nedkæmpelsen af *Drakens* sekundanter sejler de to flåder på en sydøstlig kurs side om side. Formiddagen må efterhånden være gået, og vinden er drejet vestligere, hvilket Niels Juel benytter sig af, idet han med sin flåde luffer op og

gennembryder den svenske linie. Herefter opstår det man i orlogssproget kalder melé, d.v.s. en uordnet kamp mellem skibene fra de to flåder. Da Horn omsider ser hvor hårdt det går ud over hans flåde beslutter han sig til at give signal til retræte mod Østersøen.

Med dette rids har jeg allerede foregrebet problemernes løsning, der derfor skal tages op efter tur. Kursen efter begivenhederne ved Stevns må desværre være gætværk, men man må formode at Horn har sat kurs mod sydspidsen af Falsterbo rev. Derimod har vi visse holdepunkter med hensyn til vindretningen og vejret. I *Enighedens* journal står, at »omtrent kl. var 3 fik vi en hård kuling med regn« og om aftenen står der, at vinden var NV. *Havmandens* journal nævner ikke noget om vindretningen om aftenen den 1. juli, men for den 2. juli noteres vind fra N til Ø med en stiv kuling. Med de skiftende vindretninger fra de foregående dage i erindring kan det næppe drages i tvivl, at vinden i løbet af dagen fra SSV er drejet over Vest til NV. Det betyder, at flåderne med en sandsynligvis vestlig vind om middagen på en SØ-lig kurs har haft vinden agten for tværs på styrbords halse, og med den svenske flåde til luvart vil det atter sige, at når Niels Juel luffer op, kan han med en vestlig vind komme på en kurs med bi-de-vind sejlad, der vil være omkring SSV, hvilken kurs vil skære den svenske flådes kurs næsten vinkelret.⁴⁵

Der er overfor denne udredning nylig fremkommet to nye hypoteser. Den ene går ud på, at Niels Juel med flåden har sejlet på kollisionskurs og således skønset gennem den svenske linie, hvorved en del svenske skibe er blevet afskåret.⁴⁶ Det er naturligvis en mulighed, men herimod kan tale, at de danske skibe i dette tilfælde skulle have sejlet mindst lige så hurtigt som de svenske eller måske hurtigere, men dette er næppe sandsynligt, da de altid nævnes som dårligere sejlere end de svenske, og desuden nævner alle beretninger, at gennembruddet skete ved 3. vending under slaget. Man bruger i beretningerne ordet vending. Desuden vil en sådan manøvre være en parallel til, hvad Niels Juel foretog det foregående år under en kamp med en overlegen svensk flåde mellem Rygen og Bornholm.⁴⁷ Dengang havde han mindre held med sig, da kun få skibe blev afskåret, men manøveren var således ikke ukendt for hans skibschefer og besætninger den 1. juli 1677.

Den anden hypotese går ud på, at det slet ikke var Niels Juel, der foretog gennembruddet af den svenske linie, men derimod Marquor Rodsten, og at der desuden slet ikke kan tales om noget gennembrud, men blot om en afskæring af nogle svenske skibe.⁴⁸ Argumentationen er bygget på Paullys relation af 14. juli, hvor der står: »Imidlertid gjorde Her Admiral Marquard Rodsteen sit beste igien at

⁴⁵ H. Chr. Bjerg i: *Slaget i Køge Bugt*, s. 83, hvor han skriver, »at flåden under gennembruddet skulle have sejlet bi-de-vind på en sydøstlig kurs, medens vinden var vestlig. Det kan simpelthen ikke lade sig gøre.«

⁴⁶ S. Thostrup i: *Slaget i Køge Bugt*, s. 59.

⁴⁷ Kampen mellem Rygen og Bornholm den 25.-26. maj 1676, hvor Niels Juel sejlede gennem den svenske linie og derved afskar nogle skibe og erobrede en brander. Omtalt i Jørgen H. Barfod, *Niels Juel, liv og gerning*. Århus 1977, s. 151-152.

⁴⁸ H. Chr. Bjerg i: *Slaget i Køge Bugt*, s. 69 ff.

komme til Floden, som ved den tredie Vending lyckedes saa at 16 seylere af de Svenske, hvor iblant var 7 Orlog-Skibe och som meenis Vice-Admiralen Gustaf Sparre, fra de andre blefve affskaarne, hvilcke vel i Begyndelsen gjorde Miner de Danske at afvarte, men naar de saae det var allvor betænckte de sig och tog Flucten«. På dette grundlag fastslås, at der ikke er tale om noget gennembrud af Niels Juel, men at Rodsten og Span ved deres indhentning af flådens hovedstyrke har afskåret 16 skibe, hvoraf de 7 var orlogsskibe.

Det er vel imidlertid et spørgsmål om, hvorledes sætningen skal tydes, idet det kan synes mere naturligt at lade ordet »som« henvise til det sidst forekommende ord i foregående sætning, hvorved der står, at Rodsten er kommet til flåden, og at denne flåde i den 3. vending har afskåret de 16 svenske skibe. Bortset herfra lyder det vel også usandsynligt, at Rodsten har kunnet indhente det store forspring, som flåderne havde fået mens Rodsten kæmpede ved Stevns, hvis ikke flåderne netop var blevet opholdt p.gr.a. de kampe, der opstod efter Niels Juels gennembrud af den svenske linie. Desværre giver de to andre relationer ikke tydeligt udtryk for hændelsen. Den første relation fra den 8. juli skriver: »Entzwischen thate der Herr Admiral Marquard Rodsteen sein äusserstes umb zur Flotta zu kommen, welches dann bey der dritten Wendung wol gelückte, also dass sie den Schweden 16 Seegel, worunter 7 Orlogsschiffe, worbey, wie man muhtmasset, der Vice-Admiral Gustaff Sparre, gewesen, abgeschnitten«. Dette er i Gøedes relation den 10. juli oversat således: »Imidlertid gjorde Her Admiral Marquard Rodsteen hans yderste Flid at komme til Floden, hvilket i den tredie Vending vel lyckedes, saa mand affskar de Svenske 16 Skibe, hvoriblant 7 Orloger, oc hos hvilcke, som mand meener, Vice-Admiralen Gustaff Sparre skal saffve været«.

Vi bør imidlertid også se på, hvorledes andre samtidige beretninger har behandlet hændelsen. Den svenske admiral Henrik Horn skriver i sin rapport til kongen den 4. juli: »I warande combatt blefwe våre Skepp mycket redlöse skutne, de som än kunde hålla Lofwen, wore förmedelst Gudz nådige tillhielp och vår högste flijt Salverade, så redelöse som dhe och wore, men hwad som i lää kom och på grundh, blef i sticket, och fans ingen medel dem at hielpa, ty wij kunde inthet längre resistera . . .«. Her tales ikke direkte om noget gennembrud, men derimod om, at de af de svenske skibe, der kunne holde luven havde mulighed for frelse, mens de andre, der var kommet i læ, var fortabte. Det kan tydes derhen, at den danske flåde åbenbart har skaffet sig luven fra en del af de svenske skibe.

I et brev fra København dateret den 3. juli, men uden adressat eller afsender,⁴⁹ fortælles: »Nach dem am ersten Julij beyde Flotten an einander gerahten, aus der sie allhier wollkommen hören können gestallt auch die Fenster davon gezittert, und weil es eben Sonntag war ist der Feindt von dem Winde auff die unsrigen herunter gekommen, wie es nun zur wirklichen action gekommen haben sich die unsrigen schwer durchgeschlagen und dadurch den Feindt 19 Schiffe abgeschnitten und all so dem lauff von dem Feinde abgewonnen«. I brevet, der findes i det svenske rigsarkiv, fortæller brevsriveren udover sine egne oplevelser med de klir-

⁴⁹ Sv. RA. Militaria XVIII, M 1335 nr. 3558.

rende ruder i København også, at den danske flåde har slået sig igennem den fjendtlige linie og derved vundet luven. Mere direkte kan man da ikke omtale et gennembrud. Et tilsvarende fransksproget brev fra København, der ligeledes findes i det svenske rigsarkiv, har en lignende oplysning:⁵⁰ »Les deux flottes s'estant approchées l'une de l'autre le 1.er Juillet on antendit aussytot on epouantable bruit le Canon, et nos Gens s'estant meslez parmy les Ennemies, et ayant separé 19 leurs Vaisseaux du rest de leur flotte, on commanca des deux costez avec la derniere Vigueur«. Det kunne således tyde på, at netop det, at det var lykkedes for Niels Juel at splitte den svenske flåde ved et gennembrud, var almindeligt samtaleemne i byen, og det er muligt, at de to brevskrivere har haft samme kilde.

Ligesom disse breve bygger Gøedes relation fra den 4. juli også på oplysninger fra før Niels Juel var kommet tilbage fra forfølgelsen af den svenske flåde. Her står om denne del af slaget: »Her Admiral Juel stilte i god Orden imod Fienden oc gjorde sin største Flid til at faa hannem Vinden eller Louen fra, hvilket i Begyndelsen siuntes umueligt, indtil han endelig med ald Mact slog sig igiennem den Fientlige Flode oc bekom saa louen fra de andre«. Vi kan således bemærke fra disse kilder, at alle de første efterretninger, der stammer fra tiden før Niels Juel er kommet hjem, alle omtaler gennembruddet foretaget af Niels Juel. Det må vel også være noget man har kunnet iagttage fra kysterne, og først da flåden er vendt tilbage får vi en nærmere beskrivelse af slagets gang. I denne forbindelse omtales så andres indsats og således også Marquor Rodsten og hans bekæmpelse af de afskårne skibe.

Endelig kan nævnes, at der af kongens udenrigssekretær udgik meddelelse til de danske ambassader i udlandet. Heri nævnes, at svenskerne har »den 1. Juli Morgens frühe um 5 Uhren zwischen Falsterbo und Stevns Klint unser Flotte ange-troffen und mit einem Südwest Wind angegriffen«. ⁵¹ Desuden nævnes blot, at kampen varede til om aftenen og at Niels Juel forfulgte svenskerne til Bornholm, og den opremser de danske erobringer. Derimod fortæller Marcus Gjøe fra London mere direkte om reaktionen her på oplysningen om Niels Juels gennembrud. I sin depesche nr. 37 af den 17. juli 1677 skriver han således:⁵² »Jeg mødte først Duc de York i Galleriet, hvo strax med en sær hede og emotion effter nylig læst egne breffue kom mig imod, och spurte huad particularia jeg haffde om bemte Søe-victorie, huorpaa jeg suarede, at jeg ingen breffue haffde endnu derom fra Ed. K. M. Stats Secretaire ey heller kunde mig siunes at Hr. Admiral Niels Juel ellerunderdanigste Relation var indkommen effterdi af de tidninger som mig var til hende kommen bemte Admiral forfuldte endnu den fiendlige flode, ellers war de tidinger jeg haffde saa och saa, aff huilcke jeg haffde giort en extract med alle omstendigheder i fransk«. Han fortæller videre, hvorledes han måtte læse den op en snes gange »och med stor trengne omkring mig«. Videre skriver han: »Kon-

⁵⁰ Sv. RA. Flottans Handl., Sjöexp. vol. 7 nr. 9, og trykt i Tidsskrift for Søvæsen 1953, s. 544-45.

⁵¹ Som note 16.

⁵² RA. Tyske Kancelli, spec. del, England, Marcus Gjøes arkiv 1672-78, indberetning nr. 37 af 17. juli 1677, og trykt hos Chr. Bruun, anf. arb., s. 84-85.

gens reflection var at der var aldrig hørt lige och at hand troede at Admiral Juel vilde tage, siuncke och brende den gandske flode. Duc de Yorks var at det var underligt huor Admiral Juel kunde saa vinde vinden, och det haffde veret umueligt om den suenske haffde hafft en god søemand huos sig«. Gjõe har således tydeligvis blot haft de første beretninger hos sig, hvor Niels Juels gennembrud omtales, men det er åbenbart netop gennembruddet, der har været den afgørende begivenhed i slaget, for da Marcus Gjõe i 1697 holder ligtale over Niels Juel, er det atter dette, han nævner. I den lange fyldige ligprædiken nævner Gjõe om selve slaget blot Niels Juels dygtighed ved »at hand drog Fienden ind i det enge og i et ubekientd farvand, toog sin fordeel af vinden og af hans egen Flodes Disposition til at skille Fiendens stoore magt fra hinanden, og bragte ham i Confusion, hvorpaa efter nogen tids skarp fegtning, fuldte lykkelig under Guds forsiun, at den svenske General Admiral Hendrich Horn o.s.v.«.⁵³ Desuden omtaler han atter her i ligprædiken sit besøg ved det engelske hof »som ingen anden her, end jeg selv kand bære Vidnesbyrd om« og gentager den engelske konges og Duc de Yorks beundring for, »hvorledes den Salig Herre havde taget sin fordeel af Vinden og separeret Fiendens flode etc.«.

I ligtalen nævner Marcus Gjõe desuden andre søofficerer, der udmærkede sig under slaget, nemlig Chr. Bjelke, Peder Morsing og Henrich Span. Uanset at ligtaler næppe almindeligvis kan bruges som kilder, er det dog værd at bemærke, at udover den almindelige panegyrik er det eneste, som Gjõe fremhæver ved slaget i Køge Bugt netop Niels Juels gennembrud af den svenske linie, d.v.s. det at Niels Juel splittede den svenske flåde. Endvidere kan bemærkes, at Marquor Rodsten ikke nævnes blandt de søofficerer, der havde gjort sig særligt bemærkede i slaget. Hvis det havde været Rodsten, der havde afskåret de svenske skibe, mon han da ikke ville have fået en særlig hæder efter slaget og vel også her i ligtalen? Alle beretningerne omtaler således, at ved den tredje vending blev den svenske linie gennembrudt. Der må således være foretaget en egentlig vending. Desuden nævner alle de tidlige beretninger, at det var Niels Juel, der foretog dette gennembrud. Kun Horn skriver blot at nogle af de svenske skibe var kommet i læ, men det indicerer indirekte det samme. Først efter den 8. juli beskrives slaget mere indgående, og her forekommer en sætningsbygning, der med god vilje kan misforstås således at gennembruddet skulle være foretaget af Marquor Rodsten. Da dette imidlertid rent fysisk ville være umuligt, da han var efterladt ved skibene ved *Draken*, og da intet senere omtaler dette, er det vist rimeligt helt at kunne lade denne hypotese ude af betragtning.

Skibsskiftet

De forskellige beretninger slutter med begivenhederne her, hvorefter man fortæller om de enkelte danske skibes kampe og de tab, som den svenske flåde har haft. Dette har forårsaget, at alle disse begivenheder og altså de enkelte skibes meriter i de senere historiske gengivelser af slaget er blevet henlagt til denne sidste fase af slaget. Således er det derfor også gået med Niels Juels skiften skib fra *Christia-*

⁵³ Det kgl. Bibl. Ny kgl. Saml. nr. 1329 Marcus Gjøes ligtale.

nus V til *Fridericus III* og atter til *Charlotta Amalia*, hvor man har placeret begge skibsskifter efter gennembruddet. Lad os imidlertid se, hvorledes det er omtalt i de samtidige kilder og beretninger.

I det tidligere omtalte tysksprogede brev fra København den 3. juli står der efter en omtale af slaget: »Unser Admiral hat sein Schiff Christianus V weil es sehr redlos geschossen an here gesandt und ist darauf auf das Schiff Fridericus III getreten und von dem selbigen die Admiral flagge werfen lassen«. Tilsvarende skrives der i det fransksprogede brev af den 3. juli: »Comme le vaisseau Christian V que montail l'Admiral Joúl a esté fort maltraitté, jl l'a enuoié jcy pour l'y faire reparer, et jl monte a present le Frederik 3 a quy jl fait porter le pauillon Admiral«. Og samme dag, den 3. juli, fortæller rigsadmiral Henrik Bjelke i et brev til kongen, at Niels Juel endnu forfølger den svenske admiral med skibet *Fridericus*, medens *Quintus* er i *Køge Bugt* og ligeledes *Norske Løve*.⁵⁴

Ligesom i disse tre breve er det værd at bemærke, at Gøedes relation fra den 4. juli på samme måde blot skriver: »Paa vor side bleff ikke et eenist Skib borte eller reddeløs skudt uden Admiral Skibet *Christianus Quintus* (som velbemældte Admiral selff førte, men maatte begiffve sig der aff oc paa *Fridericus Tertius*) och den *Norske Løve*, som fik nogen skade, men kand snart igien repareris. Admiralen loed strax Admirals Flag flifve af *Fridericus Tertius*, til et tegn at enhver skulde giøre sit beste oc forfølge den fluctige Fiende, hvilket och strax skeede. Admiral Juel gaf sig icke saa megen tid, at hand hid indtil kunde giøre Maiestæten nogen fuldkommen berætning om dette slag, hvor mand med dette indtil videre maa være fornøyet«.

Det, der må være afgørende i denne sammenhæng, er at ingen kender noget til andet end eet skibsskifte fra *Christianus V* til *Fridericus III*, og rigsadmiralen skriver endog direkte, at Niels Juel forfølger fjenden på *Fridericus III*. Dette kunne tyde på en væsentlig tidsforskel mellem dette skibsskifte og det næste til *Charlotta Amalia*, og det kunne tydes derhen, at det første skibsskifte udmærket kunne være sket ved Stevns, mens det sidste og endnu den 3. juli ukendte skibsskifte er sket under de senere kampe. Man kan dog også tyde det således, at man kun kender det første skibsskifte, fordi *Christianus V* er blevet ladet tilbage i *Køge Bugt*.

Omtalen af Niels Juels andet skibsskifte ses første gang i Paullys relation af 8. juli, altså efter at Niels Juel er kommet tilbage til *Køge Bugt*, idet der her står: »Dem Herrn Admiral Juel wurden die Seegel herunter, und das Schiff gantz reedlos geschossen, dass er auch dasselbe, weiln es 5 Fuss Wasser bekommen, qvittiren und zurück senden müssen. Gieng hernach auff ein anders *Fridericus Tertius* genannt, welches bald hiernach auch reedlos geworden, also dass er sich auff das dritte *Charlotta Amalia* begeben müssen. Auff diesem ward der Herr Admiral Juel von 2 feindlichen Admiralen nebst einigen anderen Schiffen zugleich attackiret, wodurch dann dasselbe drey Fuss Wasser bekommen. Es ward aber der Herr Juel von beeden Capitains Dreier, und Gedde, die dazu ordiniert waren, sehr wol

⁵⁴ RA. Søetaten, I krigskancelliet, 5 indkomne sager søetaten vedr. 1677 nr. 568 brev fra Henrik Bjelke d. 3/7 1677.

secundiret, weswegen man so wol sie, als auch den grösten Theil, höchlich zu ruhmen«. Herefter fortsættes med omtalen af de andre skibe.

I Gøedes relation af 10. juli er ordlyden omtrent den samme. Her står: »Paa Her Admiral Juels Skib bleffve Seiglene needskudte oc Skibet slet reddeløs, saa hand samme eftersom de hafde 5 Fod Vand inde, maatte qvitere oc tilbage skikke. Gick derefter paa et andet Skib kaldet *Fridericus Tertius* hvilket strax der efter blef reddeløs, saa hand sig paa det tredie, som hidde *Charlotta Amalia* begifve maatte. Paa dette Skib bleff Her Admiral Juel af 2 Fiendtlige Admiraler samt nogle andre Skibe tillige angreben, hvoroffver samme Skib bekom 3 Fødder Vand i sig. Velbemældte Her Admiral Juel bleff aff begge Capteinerne Dreyer oc Gedde, som dertil forordnede vare, meget vel secunderet, hvorfor mand saa vel denem, som den største deel af de andre hafver at berømme«. Herefter fortsættes med omtalen af de andre skibe.

I Paullys relation af den 14. juli er der imidlertid en bemærkelsesværdig ændring, idet det andet skibsskifte ikke er omtalt så hurtigt efter det første, men således at de hårde kampe omkring Niels Juel sekunderet af de to kaptajner nu foregår i forbindelse med *Fridericus Tertus*. Der står: »Paa Her Admiral Juels Skib *Christianus Quintus* blef Seglen nedskøt, och Skibet gandske reedesløs, saa hand det, indehafvende 5 Foed Vand, maatte qvitere och hidopsende, hvor paa hand ofvertræde paa et andet Kongelig Skib *Fridericus Tertius*, paa hvilket velbemeldte Her Admiral af to Svenske Vice-Admiraler tillige foruden andre, blef attaqverit och heftig beskøt, saa at Skibet 3 Foed Vand bekom, mens blef af de begge Capitainer Dreier och Gedde, som der til var ordinerit, meget vel secunderit, hvorfore de tillige med største Parten af de andre, som sig meget vel hafver holdet, høylig er at berømme, och formedelst samme Skibs Leckhed maatte Her Admiral paa det tredie Skib *Charlotta Amalia* ofvertræde, och med samme siden Fienden forfuldte«.

Enten har Paully fundet det mere logisk at de hårde kampe må være sket omkring *Fridericus Tertius* eller også har han fået udbygget sin viden om begivenhederne, men i hvert tilfælde er det usikkert at bygge noget eksakt tidsforløb på disse beretninger. Desuden ser vi også, at omtalen af skaderne på de danske skibe er omtalt efter rang og orden. Først nævnes Niels Juel, så de to viceadmiraler, dernæst schoutbynachten og så til sidst en kaptajn. Man kan således på det foreliggende grundlag fastslå, at før Niels Juel er kommet tilbage er kun det første skibsskifte kendt, bl. a. vel fordi *Christianus V* er blevet efterladt, og vi kan måske deraf slutte, at Niels Juel på et tidligt tidspunkt har flyttet sit flag til *Fridericus Tertius*. Det kan logisk set være sket enten under kampene ved Stevns eller kort efter hans gennembrud af den svenske linie og kampene her, men da vi fra priseregnskaberne, der før er omtalt, har Niels Juel og *Fridericus III* indblandet i erobringen af *Draken* synes det mest sandsynligt, at skibsskiftet må være sket ved Stevns.

Vi hører endvidere fra rigsadmiral Henrik Bjelkes brev af 3. juli, at både *Christianus V* og *Norske Løve* er efterladt, og da vi meget tidligt har efterretninger om Niels Juels gennembrud af den svenske linie, kan oplysningerne herom stamme fra *Norske Løve*, der har måttet udgå p.gr.a. de sidste kampe. *Norske Løve* havde

allerede tidligere, sandsynligvis ved Stevns under vendingen, kollideret med 3 *Croner* og mistet sit bovspryd, men senere fået alvorligere skud i vandgangen.⁵⁵ På *Norske Løve* var viceadmiral Span, der med Marquor Rodstens eskadre kom til kampområdet efter gennembruddet, hvor han åbenbart har haft hårde kampe med de svenske afskårne skibe.

Desuden ser vi, at da Niels Juel vel har placeret sig med *Fridericus III* samme sted i kamplinien som *Christianus V* efter at han skiftede skib, vil han på hver side af sig i sin eskadre have kaptajn Drejer på *Enigheden* og kaptajn Gedde på *Neptunus*, hvorfor det er ganske naturligt, at netop disse har sekunderet Niels Juel. Ved gennembruddet må endvidere de to eskadrer, nemlig Niels Juels egen (2. esk., der lå forrest) og Jens Rodstens (3. esk.) have været på den sydøstlige side af de afskårne skibe, nemlig mellem de svenske skibe og kursen mod Østersøen, medens Marquor Rodstens eskadre (1. esk.), der kom fra Stevns har været på den nordvestlige side. Dette ville i sig selv have vanskeliggjort et skibsskifte på dette tidspunkt fra *Christianus V* i 2. eskadre til *Fridericus III* i 1. eskadre. Derimod er et skibsskifte efter gennembruddet fra *Fridericus III*, der på dette tidspunkt var i 2. eskadre med Niels Juel til *Charlotta Amalia* i 3. eskadre være meget sandsynlig og tilmed naturlig på et tidspunkt, hvor *Fridericus III* er blevet hårdt beskadiget, og hvor Niels Juel ønsker at lede forfølgelsen af fjenden fra et mindre beskadiget skib. Iøvrigt fremgår det af beretningerne, at *Tre Løver* erobrede det svenske skib *Mars* og at *Churprinsen* erobrede det svenske *Julius Cæsar*.⁵⁶ Begge disse danske skibe var fra Niels Juels eskadre (2. esk.), mens *Mars* var fra Horns egen eskadre (1. esk.) og *Cæsar* fra Wachtmeisters eskadre (3. esk.).

Forfølgelsen

Den sidste del af slaget d.v.s. forfølgelsen er der færre problemer i. Den svenske admiral Horn bedyrer, at den svenske flåde trak sig tilbage i god orden, og selv om den vel nok er blevet noget splittet, taler danske beretninger ikke mod det. I Horns brev af 3. juli skriver han endog meget optimistisk: »Wij hade dhen olycken, att några aff våre förnemste skep blefwe redlöse skutne, och funne par-tye emoet oss intet alleneste för starck, uthan och hafwanes för oss stoer avantager våre wij ändtlig förårsakad att retirera oss medh godh ordre sedan wij dhe mäste aff våra redlösa skep hade in salvo föruth. Wij sakner 7 eller 8 skepp, aff hwilcke 5 skibbe wara komne till Malmøe. Jagh går nu till Calmar att reparera dhe redlösa skepen, och förgave några aff mina skepp, som för combatten sikh förlovade oförwarandes, såsom och att draga dhe skepp till migh, som i Stockholm intet ännu ferdiga våre, då jagh utgick, när dhet alt är skedd, så hoppas jagh, att kunna gå, så sterck igien till siös, som för dhetta«. Den følgende dag i sin rapport til kongen dat. den 4. juli er han mindre forhåbningsfuld og skriver blot: »... wij kunde inthet längre resistera, uthan moste draga oss uthur combatten, hwilcket skedde med så god ordre, sedan wij dhe redlöseste föruth hade, att ehuru fienden med en så starck flåtta, oss förföljde in till Bornholm, som oss icke den ringeste

⁵⁵ Niels Juels kopibog, brev til kongen af 5/7 1677.

⁵⁶ Som note 34, priseregnskaberne, der angiver hvilke skibe, der erobrede hvert af de svenske skibe.

skada göra kunde, allenast ett Skepp Swenska Leyonet be:dt af Capiten Coijet comenderat begick een staar galenskap, hwilket han lährer hafua till at förswara, I det han föruth war hoos dee reedlösa, och in Salvo, wänder han om och går twert tillbakar mig och Klercken förbij och gerad in i fiendens flåtta, der han uthan någon synnelig resistance lät taga sigh bort, hwilket det störste förtreet war att ansee«.

Noget mere om den svenske flåde erfarer vi fra et udateret tysksproget brev i det svenske rigsarkiv, hvor der bl. a. står:⁵⁷ »als haben die unserige die Redlosen Schiffe vor angesand, und seind darauf in guter Ordnung nachgefolget, die Dähnen haben zwar gesucht sie zu verfolgen bis Bornholm haben aber nicht an sie haben können, nur das sie einige Schiffe so wegen übler Zerschiesung und Mastlosigkeit nicht folgen können, auf geschnappet Worüber Mars, Hercules, Venus, der drach, Wulf und misten wir 8 ins gemein, wovon jetliche auf den grundt stehen. Ob aber die übrige in feindl. hende sein, kan man nicht wissen. Eines ist horribel den da die unserigen glücklich fortgangen, hat sich Major Coyet mit seinem Schiffe den schwedisch Löwen genandt, wird zurück begeben, unsere Flotte vorbey gesieget und recta zum feinde gegangen welches ihn schwer zu verantworten sein dörrfte« . . . »undt liegen nun die 15 Schiffe unter Admiral Wachtmeister in Calmarsundt, der rest in Wästerwieck, und von Hr. vice Admiral Gustav Horn, Heinrich Horns sohn, vorgestern sie diesen braucht gelend, sie reparieren nun die Schiffe, werde auch noch 5 von hier aus bekommen, da sie den noch eines in Nahmen Gottes wagen werden, der meiste schade besteht in Masten und Tawerck. Wenig volck ist geblieben«.

Til at berette herom fra dansk side har vi først og fremmest skibsjournalerne, der dog ikke siger så meget. I *Havmandens* journal for den 1. juli står der: »Og vi har saa holdet gaaende med ham indtil eftermiddagen har Svensken maattet løbe og har vores Flaade taget skib fra ham og opbrendt 3 Stykker som er i Brand skøden, og om Natten har vi holdet i Farvandet med Flaaden«. For den 2. juli står der videre: »Vinden N til Øst med en stiv kuling middagen begyndte vi at jage igen efter Svensken langs den skaanske Vaell hennet efter ham om de af mends han sejlede bedre ends vi, Klokken omtrent 8 er vi med hele Flaaden stukket bide Vind igen og gjorde vores bedste med Louvering den Nat«. *Enighedens* journal fortæller følgende: »omtrent middag tog de svenske flugten og vi har lystig forfulgt dem omtrent kl. var 3 fik vi en hård kuling med regn, dog har vi med Gud synderlig naade og lykke inden kl. var 4 en svensk prise erobret kaldes *Den Svenske Løve* monteret med 48 stk. da vi havde Møen SV fra os omtrent 1 mil og Maj.s danske skibe jagede fjenden endda haardt efter, dengang vi havde denne forbermedte prise klar og officererne udhentede, paa *Enigheden* ombord ført, gjorde vi vores yderste bedste at komme til flaaden igen, stille vi vores kurs NO t. O om, vinden var NV kom dog omtrent midnat hos vore skibe«.

Også Niels Juel har åbenbart i den første tid været meget optimistisk, for Frederik Ahlefeldt sendte den 3. juli et brev til kongen, hvori der stod:⁵⁸ »Admiral Juel har gennem en af sine betjente meget instændigt ladet ansøge om at proviant

⁵⁷ Sv. RA. Militaria XVIII M 1355 nr. 3552.

⁵⁸ Trykt hos L. Bobé, Slægten Ahlefeldts historie, Storkansleren, s. 45.

og ammunition måtte sendes efter ham snarest og at også de hollandske skibe uden ophold måtte blive beordret at støde til ham, da han har besluttet at forfølge de fjendtlige skibe lige til skærene og at afvente de spredte skibe og ved Guds hjælp opfange dem«. Dels var de danske skibe ikke så gode sejlere og dels havde de lidt en del skade, så han vendte om da han var på højde med Bornholm den 2. juli, som vi har set i skibsjournalerne. Takket være vind og strøm imod tog det ham derefter nogle dage før han om aftenen den 4. juli kunne kaste anker med flåden Syd for Dragør. Han skriver selv herom til kongen den 5. juli:⁵⁵ »er kommet til anker for at reparere og victualere, eftersom de meste Eders Maj.s skibe, er hel slet forset med proviant, hvorudover jeg fjenden ikke længere end til Borringholm, har kunnet forfølge«. Herefter omtaler Niels Juel de skibe, han har måttet sende til København og opregner for hver enkelt af skibene, hvad de har tilbage af proviant og hvor mange døde og kvæstede, de har haft. Man ser heraf, at på de tre skibe, som Niels Juel havde været på under slaget, var der tilsammen 15 døde og 62 kvæstede, medens den øvrige flåde, dog fraregnet 3 *Kroner*, *Churprinsen* og *Norske Løve*, der var sendt til København, tilsammen havde 61 døde og 139 kvæstede.

De samtidige trykte beretninger giver ikke meget nyt. Gøedes relation af 4. juli kan af naturlige grunde ikke berette noget om svenskernes flugt, og såvel Paullys relation af 8. juli og 14. juli som Gøedes relation af 10. juli fortæller meget nær det samme med lidt forskelligt ordvalg. I Paullys relation af 14. juli står således: »Som nu Slaget saaledis ved u-sedvanlig furie nogle Stunde hafde varet, og Natten midlertid er indfalden, hafver de Svenske sig deraf, og den indfaldene favorabel Vind betient, og sig paa Flugten begifvet, sættende alle Seyl bi, saa de saaledis ved ungefehr 22 Seyler store och smaa er eschaperit, efter at de af vores Flode indtil hen under Borringholm er vorden forfølget: Och som de Svenske, u-anseet Her Admiral Juel gjorde adskillige Lösungs Skud efter dem til Tegn, at de skulle staae, u-mueligt var at bringe til Stand, ey heller apparentz at vore dem kunde indhendte, eller ved Sickerhed længer forfølge, hafvendes atskillig mangel paa Rundholtz och Tougverck, thi hafver sig vores Flode tilbage begifvet, hvis som fattis igien at lade reparere. Mand slutter at de Svenske, formedelst mangfoldig døde och qvæste paa deris Skibe, sig ey igien hafver tord sætte, saa som mand i den sidste Vending vel kunde mercke at de fattendis paa Folck, Styckerne och Skibene at regiere, der tvilis och meget paa at alle Skibene som undslap skal til Sverrig hiemkomme, eftersom nock er bekiendt, at en deel var saaledis tilreed, at de neppelig kunde flyde paa Vandet och derfor til det ringeste i Aar neppelig i Søen meer skal udkomme«.

Kampen ved Malmø

Der står herefter kun tilbage at se på, hvad der skete med de svenske skibe, der flygtede nordpå i Sundet. Allerede den 1. juli sendte rigsadmiral Henrik Bjelke bud til kongen om slaget i Køge Bugt og samtidig skrev han, at han straks havde sørget for, at der var afgået bud til »Sundet for at advare de hollandske orlogsskibe, som der er ankommen, om de 3 svenske skibe, der sig for Malmø har retireret, om de kunne ertappes«. Desuden havde han sendt en jagt efter det danske

skib *Glückstadt* eller andre, som den måtte møde, om de »samme 3 svenske skibe at obagte og om muligt opbringe, som jeg heller ville ønske, end de skulle falde i de hollandske skibes hænder«. ⁵⁹ Også kansleren Frederik Ahlefeldt skrev den 2. juli til kongen og meddelte: Her grev Tromp er i går aftes kommet i Sundet og tidligt i dag har han været hos mig, og efter at han har modtaget sit kgl. patent har han lovet atter at forføje sig til sine medhavende skibe og at lade de 3 skibe, der ligger for Malmø red, besætte«. ⁶⁰

Den hollandske hjælpeflåden var den 29. juni (ny stil) gået under sejl fra Nieuwdiep med Tromp som passager. Den 9. juli (ny stil) havde den om aftenen rundet Skagen og den 11. juli (ny stil) d.v.s. efter vor tidsregning den 1. juli havde den ved middagstid passeret Kullen. ⁶¹ Da eskadren passerede Kronborg, skriver Bastiansen, der var hjælpeflådens admiral, »fik vi 2 missiver, hvor vi blev gjort bekendt med nærværelsen af den danske og svenske flåde og slaget, der gik for sig, hvorfor vi besluttede ikke at gå til København, men at anvende al flid på at nå den danske flåde og slutte os til den og sammen fægte mod den fjendtlige flåde. Dog nåede vi ikke længere end tværs af »den bosch«, da vi om aftenen kom til anker med det frisiske orlogsskib og branderen, som var løbet ud fra Vlie den 4. ds. (ny stil)«. »Om aftenen kom hr. resident le Maire og commissarius Gyldensparre ombord med tidende om at flåderne havde været i kamp siden i morges tidlig og at den kgl. danske flåde havde kæmpet med stor fremgang, og at 3 store svenske skibe lå for Malmø, og som måske ville benytte nattens mørke til at undslippe«. ⁶¹

Den SV-lige vind, der den 1. juli havde vanskeliggjort den hollandske eskadres sejlads gennem Sundet, drejede som bekendt i løbet af dagen og var den 2. juli særdeles gunstig for eskadren, så man allerede samme aften kunne begynde angrebet på de svenske skibe. Hollænderne erobrede de to svenske skibe *Mercurius* og *Hieronymus*, mens chefen på *Calmar* lod dette skib sætte i brand. Rigsadmiral Henrik Bjelkes ønske om, at det var danskerne, der erobrede de svenske skibe forårsagede, at han den 2. juli også gav ordre til *Jægeren* om at gå til Malmø. Ifølge *Jægerens* journal afsejlede den om eftermiddagen ved 5-tiden fra København med en NV-lig vind, men da den om morgenen kom til Malmø var kampene overstået, og af Tromp fik den ordre til at returnere til København. ⁶²

Vi har tidligere hørt om rivaliseringen mellem Tromp og Juel vedrørende *Drakens* besættelse som prise, og det er derfor interessant at se, at den hollandske chef, kommandør Arent Ruyghaver, der var blevet sat på *Hieronymus* senere erklærer: »Danskerne havde med magt villet tage de to priser og deres admiral havde sendt folk ombord på begge skibene for at bringe dem ind i havnen, men jeg har holdt dem og kommanderer begge priser til flåden kommer«. ⁶³ Brevet er ikke

⁵⁹ Som note 54, brev af 1/7 1677 fra Henrik Bjelke til kongen.

⁶⁰ RA. Landetaten, krigskollegiet, Indkomne breve fra Ahlefeldt 1677, læg 513, brev af 2/7 1677 til kongen.

⁶¹ Som note 26.

⁶² RA. Søetaten, skibsjournaler nr. 1, *Jægerens* journal d. 2/7 og d. 3/7 1677.

⁶³ Arent Ruyghavens erklæring i Nedl. RA. Staten General nr. 5622 ved admiral Bastiansens brev af 16/7 1677 (ny stil).

dateret, og desværre kender vi ikke noget til denne episode fra danske kilder. I det tysksprogede brev fra København af 2. juli, der tidligere er omtalt, står der om angrebet på de svenske skibe:⁶⁴ »welches man gestern abendt nach 8 Uhr von dem Turm allhier sehen können, kaum war 4 Stunde vergangen bey der haben sich umb 12 Uhr in der nacht ergeben, dafür nahmen soll seyn *Jupiter* und die *Sonne*«. Navnene på skibene må tydeligvis skyldes rygter, da de jo ikke er korrekte.

Ser vi endelig på de trykte beretninger fra denne tid, finder vi i Gøedes relation af 4. juli blot følgende: »3 Store Krigsskibe och en Jagt bleffve paa Malmøe Red indiagne och sammestæds af Hollænderne slagne om natten imellem den 2. oc 3. Julii«. Paullys tyske relation af 8. juli og hans relation af 14. juli har samme indhold som Gøedes relation af 10. juli, der skal gengives her:

»Efter at nu forbemældte 3 Svenske Skibe *St. Hieronymus*, *Calmar* oc *Mercurius* vare fra deris Hoffvet-Flode affskaarne, oc kunde ikke komme offver Falster-Riff hafve de tractet efter at undkomme igiennem Sundet, men et af dennem kom for Malmøe Reede paa grunde, hvorfor de alle 3 satte dennem saa nær Staden, som de kunde. Imidlertid fornåm Hans Kongl. Majestæt i Leyren for Malmøe, at her Admiral General Græf Tromp med 10 Hollandske Auxiliær-Skibe var om Aftenen i Sundet ankommen, hvorfor Hans Majestæt gaff Ordre ud at mand samme 3 Skibe skulde angribe. Hvorpaa den 2. Julii om Aftenen nogle Hollandske Skibe ankom, oc gick Captein Tielos med det Skib *Campen* strax løs paa de 3 Skibe, oc hannem foldte en Brander, oc Capitain Jean de Jonge med det Skib *Østerwiick* secunderede bemældte Capitain, de Svenske Skibe væriede sig vel 5 eller 6 Timer, mand skiød oc lystig aff Slottet, men der Branderen kom til dennem, sprang Folket aff det Skib *Mercurius*, hvorpaa Major eller Schout by Nacht Ancker helm commanderede, oc drucknede hand, samt Fichting Majoren ofver de Finske Soldater oc meget Folk, oc Capitain Tielos erobrede bemældte Skib med 66 Stykker, men Branderen dref aff oc brændte op uden Fruct. Hvorpaa Capitain Tielos angreb det Skib *Hieronymus*, som førte 70 Stykker oc erobrede samme efter at Capitain Taube var derpaa ihiel-skudt Capitain Bouman paa det Skib *Calmar*, som oc førte 70 Stykker, vilde ey længere tøfve, men salverede sig med det meeste Folk i hans Slupper ad Malmøe oc satte Ild paa Skibet hvilcket forbrændte. Alt dette er i Hans Kongl. Majestæts nærværelse nær ved Stranden forrættet, hvilken oc om anden Dagen foer self ud paa bemældte Skib oc besaae det. En liden Jagt kaldet *Gripe* med 8 Stykker satte sig paa grund oc Folket salverede sig i Malmøe«.

Til dette kan blot føjes, at de samme relationer i listen over erobrede svenske skibe skriver, som her efter Gøedes relation af 10. juli: »*St. Hieronymus* med 72 Stycker oc *Mercurius* med 66 Stycker ere om Natten den 2. Julii under Malmøe af de Hollandske Capteiner Tyeloo oc Jean de Jonge erobrede«.

Erobrede skibe

Efter nu at have fulgt hele slagets gang kan det måske have en vis betydning at gøre resultatet op ved at få fastslået hvilke skibe, der blev erobrede, og hvilke, der brændte eller blev sænkede. Ser vi derfor på de forskellige beretninger fra denne

⁶⁴ Sv. RA. Militaria XVIII 6, M 1335 nr. 3558.

første tid finder vi naturligvis meget divergerende oplysninger, idet nogle vel har været baseret på rygter og andre måske på udsagn, der kan have været nok så usikre, fordi det i kampens hede har været vanskeligt at afgøre, hvad der egentlig skete. Vi kan derfor begynde med det helt sikre, nemlig at få fastslået hvilke skibe, der ifølge den danske ekvipagemesters regnskaber indgik i den danske flåde efter slaget.⁶⁵ Disse skibe, der således må være erobrede er følgende: *Mars*, *Cæsar*, *Dragen*, *Svenske Løve*, *Flyvende Ulv*, *Hieronymus* og *Mercurius*, altså ialt 7 skibe. I de samtidige lister og breve og beretninger findes imidlertid også helt andre navne. Således angiver to svenske lister, at også *Hercules* og *Venus* blev erobrede,⁶⁶ men for det første kan vi fastslå, at de ikke nævnes i nogen dansk liste, og for det andet ses det, at skibe af samme størrelse og samme navn optræder i den svenske flåde i årene efter.⁶⁷ Vi har også de to tidligere nævnte breve fra København af den 3. juli, det tysksprogede og det fransksprogede. Her angives, som omtalt, at *Jupiter* og *Solen* blev erobrede af hollænderne, men det er så åbenbart en forveksling, da også disse skibe begge optræder i de svenske lister i de følgende år.⁶⁸

De første dages oplysninger om sænkede og erobrede skibe var tydeligvis meget usikre. Den 2. juli meddelte rigsadmiral Henrik Bjelke således, at *Saturnus* var brændt. Dette bekræftes yderligere af forhøret over svenske fanger ligesom det gengives af brevskriverne i de to breve fra 3. juli, og desuden nævnes det i Gøedes og Paullys relationer.⁶⁹ Vi må imidlertid konstatere, at *Saturnus* optræder i den svenske flåde både i 1678 og 1679, så man må åbenbart have fået bugt med ilden og kunnet føre skibet hjem.⁷⁰ Endelig nævnes i de to breve fra 3. juli samt i Gøedes relation af 4. juli, at et skib ved navn *Bjørnen* skulle være brændt, og det nævnes tilmed på linie med de andre kapitalskibe. Her må vi imidlertid konstatere, at der ikke har været et skib af dette navn i admiral Horns flåde undtagen en brander, og det er vel næppe umuligt, at denne brander har været anvendt efter sin hensigt. En anden mulighed er dog, at der kan være tale om det af svenskerne lejede koffardiskib *Bjørnen*, som havde 28 stykker, og det kan muligvis have fulgt flåden, men at det er sænket må afvises, da det findes i de svenske flådelister indtil 1679.⁷¹ Af større skibe nævnes endvidere *Calmar* som sænket, men dette findes der som tidligere nævnt tilstrækkelige modbeviser for, da det søgte tilflugt ved Malmø.

Tilbage er en række mindre skibe, hvis tilstedeværelse efter slaget er vanskeligere at afgøre. Det drejer sig bl. a. om *Den Grønne Drage*, *Den Stralsundske Pucienne* samt en skude med 50 mand ombord. Alle disse tre nævnes i Gøedes og Paullys relationer, og sandsynligheden for at de skulle være erobrede øges vel ved,

⁶⁵ RA. Sætaten XV Holmens chef, 7 ekvipagemesterens registerbog contra matrialskrivren 1677-78.

⁶⁶ Sv. RA. Militaria XVIII 6, M 1335 nr. 3552 og Flottans Handl. Sjöexp. Afd. B vol. 7 nr. 11.

⁶⁷ Sv. RA. Flottans Handl., Sjöexp. Afd. B vol. 8 nr. 1 a og Hj. Börjeson, Swedish Ships i Lists of Men of War 1650-1700. Soc. f. Naut. Research no. 5. London 1936.

⁶⁸ Sst.

⁶⁹ Forhørene som note 44 samt Gøedes og Paullys relationer af 8/7, 10/7 og 14/7 1677.

⁷⁰ Sv. RA. Flottans Handl., Sjöexp. Afd. B vol. 8 nr. 1 A.

⁷¹ Som note 68.

at som erobrere af disse angives en kendt person fra flere af Niels Juels breve, nemlig commisfarer Bagge Knudsen. Desuden får vi også at vide i de samme relationer, at jagten *Gripen* blev ødelagt, da den strandede ved Malmø.

Konklusion

Hermed har vi fået gennemgået problemerne vedrørende slaget i Køge Bugt den 1. juli 1677 fra begyndelsen til slut, og det må da være muligt på grundlag af dette at samle resultaterne i en konklusion. Det synes fra både svenske og danske kilder helt klart, at den svenske flåde den 30. juni stod nordpå i Sundet for at møde den danske flåde, der må have ligget nord for Stevns. Desværre kan de danske skibsjournaler ikke give nogen oplysninger herom. Da mørket faldt på holdt de to flåder for små sejl natten igennem, men allerede om aftenen var et svensk skib *Hieronymus* gået på grund ved Stevns klint. Også dette tyder på en ret nordlig placering af flåderne. Skibet kom dog af grunden om natten, og da det blev morgen har de to flåder sandsynligvis ligget nær den skånske kyst og stadig med svenskerne til luvart. Vinden har været SSV og med denne vind har de sejlet bidevind for bagbords halse med kurs mod Stevns. Det synes godtgjort, at når der i kilderne står, at slaget begyndte mellem Falsterbo og Stevns skal dette opfattes ret bogstaveligt, således at kursen har været næsten ret Vest mellem Skåne og Sjælland.

Ved slagets begyndelse har Jens Juel fra en jagt fulgt dets gang, og det er en mulighed, at hans øjenvidneberetning til kongen har overflødiggjort Niels Juels egen rapport, som ingen historiker har kunnet finde, og som altså muligvis heller aldrig har eksisteret. Ved det nordlige hjørne af Stevns er atter et svensk skib, *Draken*, gået på grund, og Horn beslutter ved denne tid at vende. De to flåder har under sejladsen mod Stevns kraftigt beskudt hinanden, og som det var almindeligt, har ilden i stor udstrækning været koncentreret om admiralskibene, hvorfor det er gået hårdt ud over Niels Juel flagskib *Christianus V*. Med dette skib havde Niels Juel også taget del i kampen mod *Draken*, og priseregnskaberne viser, at han har måttet flytte sit flag til *Fridericus III*, med hvilket skib han har afsluttet kampen mod *Draken*. *Fridericus III* var netop kommet til kampstedet med Marquor Rodstens eskadre, der om natten var faldet i læ af den øvrige flåde, men da begivenhederne udviklede sig ved Stevns atter var kommet til flåden nordfra. Dette sidste fremgår dels af de trykte relationer og dels af Horns brev til den svenske konge.

At det var Niels Juel, der erobrede *Draken*, fremgår dels af Niels Juels eget udsagn, dels af Paullys relation af 14. juli, og endvidere af priseregnskaberne. *Draken* anføres således som det eneste svenske skib, som Niels Juel under slaget i Køge Bugt har fået prisepenge for. Desuden siger priseregnskaberne også, at det var skibet *Fridericus III*, der erobrede *Draken*. Da disse regnskaber desuden viser, at der blev givet prisepenge både til besætningen på *Christianus V* og på *Fridericus III* for *Draken*, kan der næppe være tvivl om, at Niels Juel har skiftet mellem disse to skibe her ved Stevns. Endvidere fortæller Taube, at han blev taget ombord hos Niels Juel, og i forhørene over bønderne ved Stevns står tydeligt, at den danske flåde har jaget *Draken* på grund, erobret det, taget majoren og nogle

officerer ombord og efterladt en sekretær og 4 båds mænd på skibet. Desuden benævnes denne sekretær andetsteds under forhørene netop Niels Juels sekretær. Andre udlægninger må betegnes som en forvanskning af kilderne.

Schoutbynacht Taubes brev til kongen må iøvrigt tages med alt muligt forbehold, når det drejer sig om hans forklaring af kampene, da brevet tydeligt giver udtryk for en retfærdiggørelse af hans egne handlinger, og hvor oplysningerne strider mod andre kilder må vi lade disse kilder være afgørende. Taube nævner således at han kæmpede alene mod de danske skibe, men de danske relationer fortæller alle, at han havde 5—6 svenske skibe som sekundanter, og begivenhederne med Marquor Rodstens eskadre tyder også på, at dette sidste må være det rette.

Fra skibsjournalerne ved vi, at vinden i løbet af dagen drejede vestover, og vi ved fra relationerne, at Niels Juel benyttede denne vinddrejning til at luffe op til bi-de-vind for styrbords halse og stå ned tværs gennem den svenske linie, der sandsynligvis har været noget splittet p.gr.a. begivenhederne ved Stevns. Han afskærer derved et antal svenske skibe, der kommer i klemme, fordi Marquor Rodsten efter kampene ved Stevns nu kan nå til flåden med sin eskadre. Denne skarpe ændring af kursen, der i kilderne benævnes den tredje vending, bliver afgørende for slagets udfald. Niels Juels flagskib har atter været ude for en hård medfart, og han må nu skifte sit flag til *Charlotta Amalia*, der befinder sig i Jens Rodstens eskadre, som er fremme hos ham. Det må således afvises, at Niels Juel på dette tidspunkt har kunnet foretage også det første flagskifte, da Marquor Rodstens eskadre, der kommer fra Stevns, har ligget på den anden side af de afskårne svenske skibe. En tolkning af en enkelt kilde m.h.t. at det skulle være Marquor Rodsten, der skulle have foretaget gennembruddet, støttes ikke af nogen andre kilder, og forekommer iøvrigt ret usandsynlig, da det netop var Niels Juel, der overalt i samtiden blev omtalt som den, der foretog gennembruddet, og ingen andre steder omtales Marquor Rodsten for en indsats i denne retning. Det må betragtes som en luftig hypotese uden jordforbindelse.

Efter nogen tids kamp trækker Horn sig tilbage mod Østersøen i god orden, og den danske flåde, der søger at forfølge fjenden kan ikke p.gr.a. ringere sejlegenskaber og ødelæggelser på takkelagen, følge med. På højde af Bornholm opgiver Niels Juel forfølgelsen og vender om, men modvind gør, at han først sent på dagen den 4. juli er tilbage i Køge Bugt. I mellemtiden har den nyligt ankomne hollandske hjælpeeskadre gjort det af med de tre svenske skibe, der havde søgt tilflugt ved Malmø. Et af skibene var gået på grund her og blev sat i brand af svenskerne selv, medens hollænderne erobrede de to andre skibe. Hermed var en afgørende sejr vundet for den danske flåde og for de danske interesser i den danske flåde, der havde udkæmpet sejren uden støtte under selve slaget af hollænderne.

Summary:

THE BATTLE OF KØGE BAY, JULY 1ST 1677

The Battle of Køge Bay on July 1st 1677, in which Admiral Niels Juel gained an overwhelming victory over the Swedish fleet, was of particular importance for Denmark, not only strategically but also for its bearing on the fleet's own personnel.

Since we do not possess Niels Juel's own report of the battle, the description of the sequence of events during the battle has had to be founded on other sources, and several of the episodes during the battle have been the object of discussion. On the basis of the report of the Swedish Admiral Horn together with Danish log books and reports, it has been maintained that before the battle the preliminary manoeuvres had taken place on an east-westerly course between Falsterbo and Stevns. While making her way to Stevns and Køge Bay the Swedish vessel the *Dragon* went aground near Sierslev on Stevns, and it has been disputed as to whether Niels Juel himself took part in combatting the *Dragon*. The following proofs of Niels Juel's participation have been brought to light, however: a letter from the master of the *Dragon*, Rear-Admiral Taube, the paying out of prize money, and the interrogation of the farmers who helped in the boarding of the ship. Taube mentions "the Admiral himself", and Niels Juel declares in a letter that Taube would surrender to none other than himself. The prize for the conquest of the *Dragon* was awarded to Niels Juel alone and, at the inquiry, direct mention was made of Niels Juel's secretary on board the *Dragon*.

Yet another problem connected with the paying out of the prize money was the fact that the money was paid out not only to the crew of Niels Juel's flagship, the *Christianus Quintus*, but also to the crew of the *Fridericus Tertius*. Since we know that Niels Juel did in fact change flagships, this change must have taken place here at Stevns. This is further substantiated by the fact that the *Fridericus Tertius* was in the squadron which had dropped out of line during the previous night and, approaching from the north, had joined up with the fleet again just below Stevns. The reason why the change of flagship took place here and not later during the battle was because precisely this squadron had been assigned to tackle the *Dragon's* escorts, and even though it met up with the fleet later on, this renewed attachment to the Danish fleet took place while the battle was going on and part of the Swedish fleet lay between Niels Juel and the squadron concerned.

The grounding of the *Dragon* caused a certain amount of confusion in the Swedish fleet, so that when the Swedes eventually withdrew to the Baltic, Niels Juel saw his opportunity to cut through the Swedish lines and cut off some of the ships, after which the last phase of the battle became a vessel-to-vessel skirmish. During the preceding years Niels Juel had trained his masters in this kind of breakthrough technique, and had carried it out successfully in 1676 during a battle with a Swedish fleet of greater striking power. The success of this breakthrough in the battle of Køge Bay was among other things due to the change in wind direction that took place during the course of the day. The opposing fleets lay on a south-easterly course from Stevns and, when the wind turned towards the west, by hauling to the wind, Niels Juel was able to sail straight through a gap in the Swedish lines. The ships that were cut off thus came under double fire, since they were attacked also from the north by the Danish squadrons which had previously attacked the *Dragon's* escorts.

During the skirmishes that followed, the Admiral's ship again suffered a severe attack, and Niels Juel had to change flagships once more, this time transferring his flag to the *Charlotta Amalia*. The first change of ship soon became known in Copenhagen and was

mentioned, among other things, in a letter from the Admiral of the Realm, whose knowledge of the change of flagship sprung from that fact that the *Christianus Quintus* was left behind at Stevns to be towed to Copenhagen and repaired. The other change did not become known before Niels Juel returned from his pursuit of the Swedish fleet. This too shows clearly that some time elapsed between the two events, though this did not come to light in the rather superficial accounts in the newspapers of that time, the so-called "relations". Apart from that, the news of Niels Juel's breakthrough was reported fairly early on, because another ship – the *Norwegian Lion*, had witnessed it but had had to withdraw from the fight on account of the damages received during these skirmishes.

Niels Juel could not catch up with the faster Swedish vessels when they fled to the Baltic and, on reaching Bornholm, he turned homewards again with his fleet, though was prevented by a head wind from reaching Køge Bay again before July 4th. Of the Swedish vessels which had escorted the *Dragon*, some fled to the Baltic while others made for Malmø. These latter were attacked and conquered the following day by the supporting Dutch fleet which had entered the Sound on July 1st. The sea battle was also instrumental in showing that the Danish fleet could manage without the help of the Dutch.